

РОЛЯ НА ИСТОРИЯТА В БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ

«Нашите малоразвити читатели не са още в състояние да се задоволяват само с голи фактове»¹

Смисълът на историята е в извличането на уроци от нея. Когато тези уроци са верни, те са полезни за всички. Макар че който трупа знания, винаги трупа и тъга. Но когато поуците са грешни, хората лесно биват лъгани и употребявани. Точно поради това историята често се митологизира. Казано по-просто - заради конкретни политически цели истината целенасочено се подменя с лъжи.

Ролята на преподаваната българска история се определя от факта, че тя винаги е била преди всичко пропаганда. Тази пропаганда е била създадена с цел постигане на някогашните военно-политически цели на нашата държава. Българската история в този вид, в който тя все още се преподава в българските училища и учебни заведения, не е нищо друго освен идеологическа и психологическа обработка на населението с цел война със съседите.

След Освобождението национален идеал е било териториалното разширяване на България. Най-вече за сметка на отслабващата Османска империя, а след Балканската война - и на другите околни народи. Това прави противопоставянето с тях неизбежно. Доказването на справедливата необходимост от това противопоставяне се превръща в главна задача на българската пропаганда, а оттам - и на историята.

От самото начало в основата ѝ е била поставена идеологията на национализма. Колкото по-успешно е внедрена идеологията, толкова по-лесно се реализират конкретните политически цели. Национализмът винаги и навсякъде е отделял особено внимание на преподаването на историята. За него тя е идеалната основа за всякакви политически внушения и конструкции. А те пък са толкова по-успешни, колкото умствено и житейски са по-незрели обработваните с тяхна помощ хора. Поради това най-благоприятната аудитория за пропагандиране винаги са децата и младежите, а училището е най-прекият път към тяхното съзнание.

Днес целите на българската държава радикално са се променили спрямо периода, през който са били формирани основните внушения на сега преподаваната история. Колкото и шум да вдига, национализмът отстъпва. Преоткриването и преосмислянето на българската история е все по-видимо, но преподаваната такава почти не се променя. Тя продължава да обслужва онази политика, която вече не съществува.

Промяната е неизбежна. И не защото тази история брутално се разминава с историческата истина. Тя е неизбежна, защото тази история брутално се разминава с реалните потребности на днешната българска държава.

---

¹ Захари Стоянов, «Записки по българските въстания»

Политическите цели

Политическите цели на България се формират веднага след Освобождението. Главната от тях е обединяването на българите и българските земи. За всички е ясно, че това може да стане само с военни средства. Очевиден е и основният противник – Турция. Подготовка за бъдещата война с нея се превръща в стратегическа задача за младата ни държава.

Тази подготовка отчита и това, че войната ще се води по един сравнително нов тогава начин – с призивна, а не с професионална армия. Иначе казано, войната ще се води от огромни маси мирни хора, които ще бъдат мобилизирани само за периода на военните действия.

Професионалните войници воюват безразлично с кого срещу заплащане и плячка. Но да накараш безвъзмездно да се жертват множество обикновени хора си е проблем. А именно такива армии се изграждат по онова време навсякъде в Европа. Армии, които изискват хората да жертват живота си без да получават нищо насреща. Измисляне и внушаване на причините да сторят това се превръща в основна задача на държавните пропагандни машини. Идеологията на национализма се оказва идеална за това.

Когато армиите са били съсловно-професионални, ролята на пропагандата е била много по-малка. Ако се е налагало, пропагандистите са използвали основно религиозни догми. Разновидностите тук са безброй - “христиани срещу мюсюлмани”, “католици срещу протестанти” и там подобни. Вместо това национализмът директно противопоставя едни на други цели народи. В най-трудно положение се озовават многонационалните държави – Австро-Унгарската, Османската, Руската империи. На тях поневоля им се налага да апелират към безнадежно остарелите феодални и религиозни принципи за лоялност. Първата световна война помита повечето от тях.

България залага на национализма. Ролята на историята в този процес е огромна. Именно тя е най-подходящият инструмент за създаване на митологична основа, върху която вече лесно могат да се изграждат всякакви политически конструкции. И това не е български патент, а общо правило. Това, че “историческата заблуда е един от най-важните фактори за създаването на нацията”² винаги се е знаело и използвало. Точно тази заблуда, т.е. съзнателен подбор, изопачаване и дори измисляне на исторически факти превръщат образованието в пропаганда.

Ясно е, че основната задача на така изградените национални образователни системи не е било формиране на нови поколения добре образовани граждани. Тяхната основна цел е било възпитаване на бъдещи войници. Това е основната цел и на българското историческо образование.

Както вече се каза по-горе, децата и младежите винаги са най-удобният за пропагандиране контингент. Най-откровената формулировка в това отношение се приписва на Бисмарк, който директно е посочил немския учител за автор на немските военни победи.³ Този учител много преди самите войни е набил в главите на своите

---

² Известното изречение на френският историк Ернест Ренан.

³ В действителност, фразата за учителя е била приписана на Бисмарк по-късно. Нейният истински автор е немският професор Оскар Пешел. През 1886 година той е написал буквално следното: “Народното образование играе решаваща роля във войната. Когато прусаците разгромиха австрийците, това е била победа на пруския учител над австрийския учител”.

ученици същите две неща, които всички пълководци винаги и навсякъде са набивали в главите на своите войници. Тези две неща са: усещането за превъзходство над противника и омразата към него.

Национализъмът

Национализъмът, националното чувство се приема от множество хора за естествена, вечна и неразривна част от човешката култура. Неразбирането на идеологическата природа на национализма у нас е много силно. Дотам, че хората дори не подозират, че това е идеология, при това доста нова (има-няма двеста години), която е била внедрена в масовото съзнание чрез класически политически технологии, най-вече чрез всеобщата пропаганда.

Всяка идеология има за задача да осигури на своите автори максимална политическа подкрепа от другите слоеве на обществото. Поради това те винаги представят своите частни интереси във форма на всеобщ обществен интерес. Национализъмът е създаден от европейските буржоазни елити като средство за борба с управляващата тогава феодална върхушка. И е трябвало тази борба да бъде представена не като борба за власт, а като борба за много по-важни и по-общи ценности.

Национализъмът и неговите митове проникват в общественото съзнание много по-дълбоко и се настаняват там много по-трайно от другите идеологии, защото много добре използват особеностите на човешката психология. Другите идеологии обикновено обслужват интересите на някаква отделна част от обществото и затова винаги създават вътрешна конфронтация. Комунизмът стига в нея до края - според него постигането на обществена хармония минава само през постоянна класова борба, завършваща с унищожаване на “лошите” класи.

Национализъмът прави точно обратното - казва че всички ние сме едно, че трябва да живеем в мир помежду си, да си помагаме, да се обединяваме. Ние сме добрите, но има и лоши – това са чужденците, които вече са ни завладяли или точно сега се готвят да ни нападнат. Затова трябва винаги да сме готови да се защитим и колкото сме по-обединени, толкова по-добре. Този подход осигурява успеха на национализма.

Звучи прекрасно. Само че практиката се оказва много по-различна. Взаимното насъскване на различни народи е довело до толкова разрушителни конфликти, че цената им се оказва непоносима за всички. Но тази цена я плати ХХ-ти век, а ХІХ-ти смело поглъщаше националистическата отрова. След като спомогна за прехода към капитализма, национализъмът се превърна в нещо като творението на Франкенщайн. И единият, и другият са се обърнали срещу създателите си и е трябвало да бъдат унищожени с цената на огромни жертви и разрушения.

Но идеологията на национализма се оказва крайно привлекателна за локални политически елити. Причината е в концепцията за национална държава. Една нация – една държава. Елитът, който успее да си обособи нацията, ще може да си направи и собствена държава. Затова опитите за национално обособяване са толкова многобройни, разнообразни, а често и изкуствени. Обособяването се претендира на етническа, езикова, религиозна, географска основа. Но главният доказателствен инструмент винаги е историята. Затова всеки си я пише каквато му трябва.

Историческата пропаганда се е използвала от всички. У нас това използване се оказва като никъде силно. Причината е в интелектуалната пустиня, в която е трябвало да се изгражда не само официалната ни история, но и цялата ни държава. Поради това ролята на историческото образование у нас се оказва двойно хипертрофирана. Веднъж – като заеманото в обществения живот място. Рядко някъде му се отделя толкова голямо внимание, колкото у нас. Втори път – като крайно преувеличеното влияние на отделни исторически събития и периоди върху националната ни съдба.

Основните внушения

Основните внушения, които трябва да постигне всяка военна пропаганда са, както вече се каза, усещането за превъзходство над противника и омразата към него. Неизбежно същата задача е била поставена и пред българското народно образование. Задачата е сложна – българската история е твърде бедна откъм политически върхове и прояви на високи национални чувства. Тази празнота е трябвало да бъде запълнена.

Моделът на това запълване, който се следва у нас и до днес, е използван още от Паисий. От малки знаем неговите думи “О неразумни и юроде! Защо се срамуваш да се наречеш българин?» Както и «Поради що ти, глупави човече, се срамуваш от своя род?» И пак там «Или българите не са имали царство и държава? Толкова години са царували и са били славни и прочути по цялата земя ...»

Ако се вгледаме в тези думи спокойно, какво ще разберем от тях? Зад емоциите се вижда само един факт - че и преди 250 години българите често са се срамували от себе си. Не мисля, че това е лошо. Способността да се срамуваш е една от основните отлики между човека и животното, между културния и простака.

За Паисий този срам обаче не е повод за умиление. Точно обратното. Той не прави дори и опит да разбере неговите причини, още по-малко – да потърси начин тези причини да се преодолеят. Вместо това той веднага обявява такива хора за глупаци и уроди. След което им предлага да почерпят национална гордост от нашето далечно минало. А след това започва да си измисля това минало.

Както пише в енциклопедиите, «Паисий противопоставя българите на гърци и сърби, като изтъква превъзходството на първите, стремейки се да повдигне народността им самочувствие.» «Основното достойнство не е във фактологическата прецизност, а в подбора, като е направен, така че да се подчертае войнството и духовната възвишеност на българския народ.» «При трактовката на тези въпроси се проявява, съобразно с духа на епохата, романтичното отношение на автора към миналото на българския народ.» «Творбата носи силно полемичен характер.»⁴

Ако преведем тези академични слова на по-опростен език, те ще звучат така: Паисий няма решение за посочения от него проблем. Затова той бяга от разглеждането му по същество. Вместо това той обижда своите опоненти и се опитва да създаде максимално емоционално напрежение. Разпалва омразата към съседните народи, обвинявайки ги за българските проблеми. Специално подбира историческите сведения така че да обслужват неговите тези. Когато те не достигат, съзнателно си измисля други.

---

⁴ http://bg.wikipedia.org/wiki/История_славянобългарска

Тези похвати са се превърнали в основен метод за писане на българската история и до днес. Най-вече на преподаваната такава. Криенето на неприятни истини, измислянето на удобни лъжи, търсенето на конфликти и тяхното крайно истеризиране – всички тези класически прийоми на пропагандната дейност са намерили приложение в нейното създаване.

Известната максима казва, че целта оправдава средствата. В действителност това е неверно. В живота резултатите винаги се оказват такива, каквито средства се използват. Не може да се изгради истинско национално достойнство и самочувствие с лъжи и истерия. Днес започваме да усещаме, как тези лъжи все повече ни пречат, как така изграденото самочувствие се срутва. Но продължаваме по досегашния начин.

Чувството за превъзходство

Чувството за превъзходство, както и много други чувства, може да бъде внушено директно, без всякакви доказателства или обяснения. Политиката познава такива методи - стотици милиони китайци са наизустявали и рецитирали цитатниците на Мао до пълно вкретенияване. Пропагандата, ориентирана към простите хора, винаги използва и чисто голословни твърдения.

Още през 1868 г. Марин Дринов заявява, че *"Българите са духовити и трудолюбиви хора, одарени със светли умствени способности и с хубави нравствени качества, че те с тези свои свойства надминуват другите народи на Балканския полуостров, както ги надминуват и с многобройността си, - това е вече истина очевидна за всеки един непомрачен ум"*.⁵

Минават дузина години и Захари Стоянов с нетрепнещ глас добавя: *«Ние сме уверени, че както е днес България в икономическо положение, Русия, Франция, Англия, Ирландия, Румъния, Германия и пр. подир векове няма да постигнат това наше дедече. ... Моля ви се, где на друго място под ясното небе има такова блаженство, каквото съществува в България - особено по селата?»*⁶

Ех, колко ли време и сили щяха да си спестят нашите пропагандисти, ако можеха да набият тези твърдения в главите ни директно! Но уви, китайският метод не намери почва у нас. Било защото не е бил достатъчно познат, било защото основната маса българи тогава са били чисто и просто неграмотни за да четат подобни бисери. Така че манипулирането на тяхното съзнание е трябвало да се извършва заедно с тяхното ограмотяване.

Чувството за превъзходство неизбежно изисква някаква основа. Националното самочувствие се основава върху националните постижения – в науката, техниката, литературата, изкуствата и така нататък. Проблемът ни след Освобождението е бил, че в България просто не е имало такива. Не само постижения – не са съществували дори самите такива дейности, такива сфери на живот. У нас не е имало практически нищо извън рамките на примитивния селски бит. Това е била истинска цивилизационна, интелектуална пустиня и точно наред нея е трябвало да се градят национално самочувствие и чувство за превъзходство над околните.

---

⁵ Статията "Писмо до българската интелигенция", напечатана в букурещкия български вестник "Народност"

⁶ Статията "Социализмът в България"

Предимството на историята е в това, че за разлика от реални цивилизационни постижения тя може лесно и бързо да бъде измислена. Точно поради това тя се е превърнала в основен инструмент за изграждане на националното ни самочувствие, точно поради това е започнала да играе крайно завишена роля в българския обществен живот. Това, че истинската ни история не ни дава никакъв реален материал за доказване на българското превъзходство е било преодоляно по паисиевия метод – с истерия и лъжи.

Основният аргумент

Основният аргумент за нашето национално самочувствие е Възраждането. То е най-превъзносяният период в нашата история. Какво разбираме под това название? Масовата асоциация е очевидна – самостоятелен и огромен културен подем на българския народ, видимо изпреварващ другите народи в рамките на Османската империя, най-вече самите турци. Възрожденските българи са родолюбиви, образовани, будни, щедри към националните каузи, успешни в търговията и занаятите, възприемчиви към европейския прогрес и още много други работи, при това все добри. С една дума – те са идеални. Точно прославата на тези хора и на този подем изгражда у нас усещането за превъзходство над поробителите.

Един общоизвестен и нагледен пример са копривщенските къщи. Когато се говори за тях, винаги се добавя и думата "възрожденски". Екскурзията до тях е практически задължителна част от учебната програма на българските ученици. А защо къщите да не са пловдивски? Те са много по-хубави и са на много по-удобно за посещаване място. Обаче ...

Причините не пловдивските къщи да бъдат избрани за символ на възрожденската архитектура са две. Първата е, че както в повечето големи градове из българските земи, в Пловдив са живяли предимно не българи, а турци, гърци, арменци. Къщите от стария Пловдив са строени от тях и това добре се знае. Втората причина е в това, че и тези къщи не са някакво самобитно, оригинално явление. Пловдивските чорбаджии са копирали тогавашната столична архитектура. Казано другояче, техните къщи са подражание на истамбулските и това също така се знае.

*“Когато настъпила по голема сигурност за християните след издаването на Гюлханския Хатишериф на Абдул Хаида в 1839 година, копривщенци почнали да не крият богатствата си. От тези времена се започва градежът на къщи по типа на гръцките къщи, що са из пловдивските тепета. Първата къща от този тип е построи Стойко Лютов през 1850 година”.*⁷

Копривщенските къщи са всъщност второ, доста бледо копие на цариградските постройки. Причината те да бъдат избрани за един от възрожденските символи не са техните архитектурни достоинства, а това че са изградени в чисто българско селище.

Този пример показва в каква трудна обстановка е трябвало да работят нашите пропагандисти. Да представиш едно бледо българско подобие на турския оригинал за нагледно доказателство на превъзходство на българите над турци си е истинско постижение. Важното обаче е да се разбира, че такива манипулации са били

---

⁷ Юбилеен сборник по миналото на Копривщица, София, 1926 г., стр. 469

предприемани не от глупост, а поради елементарна липса на някаква друга алтернатива. По същата причина за български са обявени и чисто гръцките Мелник или Несебър. Пропагандата е трябвало да използва всякаква възможност да помпа националното самочувствие, колкото малка и неубедителна да е тя. И го е правила цинично и упорито.

Националният гнет

Националният гнет е любимия аргумент на всяка националистическа пропаганда. Причината е в неговата универсалност. С него могат да бъдат оправдани както всички недостатъци на собствената нация, така и собствените прегрешения пред другите народи. В нашия случай националният гнет естествено е турски и е основния инструмент за формиране на омразата ни към тях. Омразата към противника, както казахме, е основната цел на всяка военна пропаганда и българската не прави изключение.

Колкото обаче и да е удобна тезата за турския национален гнет, тя има един проблем. Проблемът е в това, че такъв гнет в Османската империя не е имало. И не защото теорията на национализма не е била още измислена или пък турците са били бели и пухкави ангелчета. Националният гнет не е имало, защото той е по принцип несъвместим с успешното съществуване на която и да е многонационална и многоконфесионална държава.

Османската империя е най-успешната и най-дълго просъществувала такава – много по-дълго отколкото Австро-Унгарската или Руската империи, при това при много по-голямо религиозно, езиково и етническо разнообразие. Нито стремителното ѝ издигане, нито нейната дълготрайност не биха били възможни, ако турците тъпчеха подчинените от тях народи. Точно обратното – от самото начало те са водили спрямо тях една изключително разумна политика. Най-важното - османската държава е оставяла завоюваните от нея народи да живеят по традиционния за тях начин.

«Превземането на Константинопол направи османската държава могъществена. Това не е била вече орда от 50 000 мъже и жени; това е била държава, способна да осигури армия от 250 000 човека, запазвайки същевременно силни гарнизони в различните места на обширната си територия.

Такъв ръст на турската многобройност се обяснява с лекотата, с която те са асимилирали други народности, тюркски и анадолски племена, гърци, славяни; измежду последните в турци се превръщаха всички, които са били готови да пожертват религията заради придобиване на привилегировано положение – а такива са били много. Родителите често сами доброволно са давали децата си на турски чиновници, тъй като при двора робите често са достигали много високо положение. Происходът от християнски родители ни най-малко не е пречил на кариерата.

Османите съзнателно са запазвали местното самоуправление на подвластната им райя; за религиозни преследвания те не са и помисляли, понеже ислямът забранявал да се ограничава религиозната свободата на останалите народи. Патриархът заедно със събора са получили ролята на върховно ръководство над православните (гърци, сърби, българи, руси и т.н.) и на съда в споровете между тях. Те са могли да

назначават на православните наказания, включително и смъртни, като османските власти обикновено без възражения са ги изпълнявали.»⁸

Залезът на Османската империя идва не от нейното неумение да се справя с национални или религиозни различия. Това тя го е умеела добре. Залезът ѝ настъпва от нейната неспособност да надрасне феодалния си характер. Тази държава е била феодална, отношенията в нея са били феодални, гнетът е бил феодален, а не национален.

Българското възраждане, а и българското революционно движение като негова част по своята същност не са били национални, а социални и класови. Българските търговци и занаятчии са се борили с османската власт не защото тя е била турска или мюсюлманска, а защото е била феодална. По същата причина и много преди тях английските търговци и занаятчии се са борили с английския крал, френските – с френския и така нататък. Целта на всички тях е била една – промяна в общественото устройство, а пътищата за постигането ѝ са се различавали в зависимост от конкретната ситуация. Едните са поставяли ударение върху религиозни, другите – национални, третите – морални причини. Но нито английските, нито френските, нито български търговци и занаятчии са изписвали на знамената си своите истински интереси.

Напротив, всички те са търсили и издигали лозунги - религиозни, патриотични, морални, които да им осигурят максимална подкрепа от другите части в обществото. Абсолютно същото са правили и българите. Образно казано, зараждащият се български капитализъм е бил облечен в национални носии и е носил в ръцете си православния кръст. Но се е борил за себе си, за своята власт, за своите интереси. Колкото малка и слаба да е била българската буржоазия заедно с породената от нея българска национална интелигенция, те са били единствения национален елит, безалтернативната прослойка, в чиито ръце е щяла да отиде цялата държавната власт при една бъдеща независимост. Независимост, национална държава и власт - за нашите възрожденци това е било едно и също.

«За Раковски и Бенковски въстанието бе средство, чрез което щяха да получат от освободения български народ короната на старите български царе. За Г. Апостолов свободата означаваше смяна на турските паши с български началници. И той още преди въстанието правеше пред своя братовчед – сетнешния генерал Вълчев – репетиции как ще си разменят местата със старозагорския Емин паша. Живият още Ст. Станимиров ще ви каже, че по-голяма част от времето на заседанията си учителите от габровския комитет прекарвали в мечти и кроежи кой какъв пост ще заеме в свободна България.»⁹

Българското възраждане е класическа еманципация на капиталистическата класа в рамките на феодалното общество. В него няма нищо специфично национално, специфично българско. Това е една всеобща историческа тенденция, едни и същи обществени и икономически процеси. Както навсякъде, това е била борба за повече икономически, а значи и политически права, за друго обществено устройство, за по-добро и по-достъпно образование, за по-висока художествена и битова култура и така нататък.

Нацията и националното чувство не са двигател на този процес – те са един от неговите резултати. Българското възраждане с всичките му икономически, политически,

⁸ http://ru.wikipedia.org/wiki/Османская_империя

⁹ Иван Хаджийски, «Психология на Априлското въстание»

културни и други постижения не е нищо друго освен появата и първите прояви на зараждащия се български капитализъм. А национализмът ни чисто и просто си присвои всичко това.

Голямото предизвикателство

Голямото предизвикателство пред нашите исторически пропагандисти обаче е било не просто да докажат националното ни превъзходство над турците или гърците. Най-важното е било да се докаже, че ги превъзхождаме и във военно отношение. А точно тук нашата история е както никъде скромна. Никога преди 1912 г. не е имало български военен успех срещу османците. Затова и манипулациите тук са както никъде големи. Прекрасен пример са “Записки по българските въстания”.

При първото им издание авторът сам написва в предговора: *«За да не ме набеждат за твърде горещ поклонник на българските въстания, аз бързам да си призная, че напълно съзнавам заедно с всички слабата страна на тия наши въстания, зная, че ако ги разгледа човек със строго критическо око, ще ги намери повечето театрални, непрактически и необмислени сериозно, но кой е крив в това? Казах, че тия са най-блестящата страница от новата ни история, не притежаваме друго по-славно минало, което да ни характеризира като народ.»*

По това време (1881–1883) Захари е беден чиновник в недооформената ни още държава, пробващ своите сили на литературно поприще и опитващ да доказва че и те, хъшовете, имат заслуги пред Отечеството. Не само много от неговите герои, но и самите читатели тогава са живи очевидци на описваните от него събития, имащи ясна представа за реалността. Хората, които ние познаваме само от героизирани портрети, тогава са ги познавали на живо. Всичко това неизбежно ограничавало както патетиката, така и фантазията на автора.

«Тия, бунтовниците, бяха луди и неразбрани глави, нехранимайковци и пр. - викат някои наши благоразумни братя», казва Захари. Но за това си е имало причини. За никого в тогавашна България не е било тайна, че главната им цел е била да се провокират масови репресии срещу българите. Основното средство да ги дигнат на оръжие са били брутални лъжи – за предстоящо поголовно избиване на българи, за чакащи само сигнал руски и сръбски войски и т.н.¹⁰

Точно затова престижът на нашите революционери е бил доста нисък. Още повече че и сред самите революционери далеч не всички са били безкористни идеалисти. Всъщност, творбата на Захари е трябвало да докаже че е имало и такива. И че точно тяхната саможертва е създала тази «блестяща страница от новата ни история». Но за да го постигне, той не е могъл да пренебрегва действителността.

«Тая нощ дойдоха при нас много селяни из околността, между които бяха и двама войводи от с. Хаинето, дядо Никола Веранчето и Иван Сетирелията, дошли нарочно за споразумение. Тия бяха въоръжени от краката до главата и така самоуверено говореха за приготовленията в своите села, щото две минути маене беше напуста.»

---

¹⁰ Що се отнася до причините на въстанието и използваните от апостолите средства, най-добре е да бъде прочетена «Психология на Априлското въстание» от Иван Хаджийски. От известно време тя е достъпна в интернет.

- Числото на моите момчета сега засега - казваше дядо Никола с достойнството си на войвода, без да погледне даже наоколо си - възлиза на 700 души. В това число влизат и 80 души турци, мои подчинени хора, готови да грабнат пушките на първи позив. Аз мисля, че с тая смесена дружина ще да можа да завзема Хаинския боаз, щом стане въстанието.

Неговият другар Сетирелията, който не снемаше ръката си от своя бялочиренен нож, при всичко че в стаята нямаше нито турци, нито други някои неприятели, потвърждаваше думите на първия с клюмванието на главата си.

- Що нещо поганска вяра съм изклял - продължаваше той последният, - но никога не можаша да ме усетят, защото знаех как да постъпя. Щом убиех някого, затрупвах го със сухи дърва и малко барутец на челото му, който запалвах - пламваше тялото като кибритена клечка.

Всички присъстващи, най-много любопитният Стамболов, зяпаха в устата на страшия разказвач, който лъжеше безобразно.

- А ти, дядо Никола, до колко души има да си заклал? - попита Михал Жеков.

- Господ ги знае, синко! Мъчно е да се преброят - отговори той след няколкоминутно мълчание.

Това е обща характеристика на всички лъжевойводи в по-новите времена. Тия никога не са се одушевявали от патриотически вдъхновения, както това е било с младите работници. Наистина, че тия са излязвали няколко пъти по Балкана, като например Тотювото и Панайотово минуване в 1867 г., но това беше тогава, когато турците гледаха на българските чети като на разбойници и целта им още не беше определена. По-после обаче, когато нуждата от войводи започна да се усеща от година на година повече, поведението на тия някогашни юнаци беше неудовлетворително, ако не и скандалозно. По време на Заарското въстание много момчета се събраха из румънските градове, които нямаше кой да поведе.

Когато предложили на хвърковатия войвода да развее байряка, той противопоставил условия, че преди да изтегли саблята, трябвало да му отпусне комитетът една значителна сума пари, с която да гарантира своето семейство, в случай, че ще падне на бойното поле. Нашите войводи бяха станали цели барони. Панайот Хитов се отнесе, все по това време, още по-унизително. Той докопчил от комитета около 250 жълтици, уж да събира чета, с които избяга в Сърбия, като си купи от Румъния лозови пръчки, да си сади лозе в Белград!

Това също се случи и в 1876 година. Когато патриотите си блъскаха главите по кой начин да минат тихия бял Дунав, Тотю войвода подкопаваше стената на една кръчмарница с грабителска цел; а Панайот Хитов, след като накара комитета да му купи оръжие, първо качество, скъпи бинокли, тасче с изкуствена машинка, да пие на Балкана вода и пр., стана невидим из Румъния. Старите войводи имаха значение и кураж дотогава, докогато минуваха за хайдути и докогато турските аени ги имаха за бабаити на равна степен с турците. Щом думата комита доби право на гражданство, щом бесилките се устройиха из България, мисията на старите войводи престана вече. Нови идеи - нови хора!»

Какво да се добави към тази живописна картина? Не знам. Може би само това, че успехът на Филип Тотю с въпросната стена явно не е бил съвсем пълен, поради което той е прекарал няколкото следващи години излежавайки криминална присъда в румънски затвор. А това е същият човек, който е бил определен да води ботевата чета, но се е скрил от нея. Най-добре говори за него историята с тържественото пренасяне на гроба на Раковски от Букурещ към вече свободна България. Точно преди това Тотю е извършил поредния си голям грабеж в Румъния и е трябвало да укрие и изнесе плячката. Скривалището, което е намерил, е бил перфектно - ковчегът с костите.

Винаги и навсякъде е имало хора, които са се борили с властта не защото тя е била потисническа или чужда, капиталистическа или комунистическа, а просто защото е била Власт. И са се включвали в революциите не заради техните идеали, а защото отслабената власт безкрайно улеснявала собственото им хищничество. Нагледа се и нашето поколение на такива герои както у нас, така и в други страни!

Българското освободително движение не е било никакво изключение. Авантюристи и бандити не са липсвали и тогава. Такива са били Панайот Хитов, Филип Тотю, Димитър Общи и още много, много други. Но този проблем отново не е нито уникален, нито чисто български. Той се забелязва практически при всички революции – класови, национални, религиозни. За да може да освободи новите обществени сили, всяка революция преди всичко разрушава старата система. Затова начело винаги вървят хора разрушители, а не съзидатели. И съвсем не е задължително те да са революционери, идеалисти или просто порядъчни хора. А ако революцията е успешна, на нея самата ѝ се налага впоследствие да ги отстранява. Оттук и известната максима, че революциите изаяждат собствените си деца.¹¹

Казват, че изкуството и порокът са неразривно свързани, както са свързани мъжът и жената. Въпросът е дали от този съюз ще се роди здраво дете. Със сигурност същото важи за революцията и престъплението.

И все пак ... Все пак колко ли незряло и небоеспособно е било в действителност българското революционно движение, щом неговите водачи са се молили на подобни хора да ги водят? Колко ли отчаяно се е нуждаела нашата история от героични примери, щом дори след тяхната гавра те пак са били обявявани за революционери и герои?

Трябва просто да се помни, че нашата история е преди всичко военна пропаганда и превъзнеса бойците, независимо от техните морални и човешки качества.¹² Най-важното за нашата история е било да има примери за въоръжено противопоставяне срещу турската власт, та било то и от шайка обикновени разбойници. Много по-лесно е тя да бъде обявена за революционна чета, отколкото такава да се съчини от нищото.

---

¹¹ Показателна е съдбата на Тотю и Хитов в независимата България. Те са живяли още десетки години, но са били напълно изолирани от политическия живот – явно и статута им на герои не е пречил на съвременниците да ги преценяват по реалните качества и заслуги.

¹² Американската пропаганда например има други приоритети. Тя е икономическа, а не военна и хвали най-вече така наречената «американска мечта», т.е. възможност бързо да се издигнеш в обществото за сметка на индивидуалните труд и талант. Затова централните ѝ фигури са изобретатели, превърнали се в индустриалци – Хенри Форд, Томас Едисон, Стив Джобс и други.

Възпитаването на омраза

Възпитаването на омраза е главната съставка на военната пропаганда. То излиза на преден план най-вече по време на самата война. Включително и в страните които нямат нужда от изкуствено помпане на национално самочувствие. Не е нужно постоянно да обясняваш на един англичанин, че той не е по-лош от германеца. Но трябва да го накараш да намрази същият този германец, за да воюва по-добре срещу него.

Английската пропаганда по време на Първата световна война е класически пример за това. Тогава се използват наистина ужасяващи лъжи за германците. Повечето са били достатъчно стандартни – отрязани детски ръце, убити свещеници и там подобни. Но най-успешната се е оказала една непозната дотогава измислица – това, че германците преработват трупове на свои и чужди войници в храна за свинете.

Този тип пропаганда дори се е сдобила със собствено име – пропаганда на ужаса. Напълно заслужено, защото няма начин да пробудиш у нормалните хора желание да убиват други хора без да ги обвиниш в нещо противоестественно. Но все пак това е ставало по време на война. И много скоро след нея английското правителство признава, че това са лъжи. Прави го не защото морално се е извисило и пречистило, а защото не е искало те завинаги да тровят отношенията между двата народа.

Българската пропаганда също е трябвало да стресне народа си с турските ужаси, но условията са били много различни. Войната тепърва предстои - България в продължение на десетилетия се е готвила да нападне Турция и затова е трябвало да използва по-издържливи на времето твърдения. Да не говорим, че за разлика от англичаните, повечето от които тогава не са виждали жив германец, българите дълго са живяли рамо до рамо с турците и това от само себе си е ограничавало размаха на пропагандната мисъл. Изходът е ясен - необходимите ужаси е трябвало отново да се потърсят в далечното минало, в историята.

Естественно, те са били намерени. Най-важните от тях са добре познати на всички ни и до днес. Например, “кръвният данък” или девширме. Той е неоспорим факт и винаги се е използвал за подчертаване на турската нечовечност. “Децата! Турците ни отнемат децата!” Много точен и силен пропаганден ход. Само че у нас винаги се е пропускало да се спомене че преди появата на всеобща и задължителна военна служба рекрутирането на войници навсякъде е ставало по подобен начин. Военната служба е била доживотна, като от няколко семейства се е взимал един човек, а всички останали са се освобождавали от нея изцяло и завинаги. Петър Велики въвежда този принцип в Русия в края на XVII-ти век – точно когато турците вече се отказват от него. При това той набира юноши само за войската, докато при османците далеч не всички са ставали войници. Те са били набирани в по-малка възраст точно за да могат да получат образование и качествата им да бъдат преценени. Най-даровитите са отивали в администрацията и са стигали там огромни висини. Точно заради това някои мусюлмански общности (Албания, Босна) са водили дългогодишна борба и техните деца да бъдат включени в системата на девширмето наред с християните, за да получат и те възможност за една иначе напълно недостъпна за тях кариера.

Девширмето е много интересна тема, но поне е реален исторически факт. Следващият турски ужас обаче си е чиста нашенска лъжа. Това са насилствените помухамеданчвания/потурчвания на българите. Използването на две думи за едно и също нещо не е случайно. Просто докато национализмът ни е бил още слаб и българската самоидентификация се е извършвала на верски принцип, терминът е бил

религиозен – “Турците ни отнемат вярата!” След като обаче национализмът се е укрепил и подменил верската идентичност с етническа, се смени и терминът - “Турците ни отнемат народността!” Но както и да го наричаме, то си остава измислица.¹³

В действителност османската власт никога не е предприемала подобни насилствени действия. Напротив – тя често пъти е възпирала процеса на доброволна ислямизация сред балканските народи. И го е правила поради една много рационална и понятна причина – ислямизацията е водила до рязко намаляване на данъчните приходи в държавата. Християните са плащали по-големи данъци и точно в това е била тяхната основна ценност за империята.¹⁴ Казано с други думи – ислямизацията е обезсмисляла самата териториална експанзия на османците. Нейният смисъл, който е и смисълът на всички завоевания въобще, винаги е икономическата експлоатация на завладените земи и народи. А тя се реализира преди всичко чрез данъчно облагане.

Но какво значение има това за пропагандата – насилието над вярата, над националното чувство е прекрасен пропаганден похват. На бърза ръка са били фалшифицирани няколко документа, въз основа на които е била разгърната огромна литературна, а после и филмова митология. Самите “първоизточници” са били целенасочено и бързо забравени, а потурчванията са се превърнали в общоизвестен, неоспорим и ненуждаещ се от доказателства факт.¹⁵

Но най-важен за пробуждането на антитурската омраза аргумент са и си остават, разбира се, турските кланета. “Турците избиват българите!” Избиват многократно, масово и без причина.

В „Записките“ си Захари Стоянов пише: *„Турското правителство при всичката си деморализация винаги е държало страната на народа срещу тиранията на различни забити, аени, чорбаджии, па дори и на подвластни князе. Много паши и каймаками са били изгонвани и сваляни от своите постове следствие на най-малкото оплакване от страна на населението, без разлика на вяра и народност. Достатъчно е било един махзар, и забитинът отивал да се не види. Чумата на търновските кадии са били няколко бебровски мюзюхири, които са си играели с тях, както си искат. В Сопот, Калофер и Панагюрище мюхдюрите не са смеели да доведат и своя любим харем от страх да не разсърдят населението. Когато някой от подвластните, сръбският напр. или румънският княз, са поискали да покажат зъб на народа, ние виждаме, че Турция заема страната на слабите. И така турските халифи с белите чалми са се съобразявали много по-добре с евангелието, отколкото християнските господари, на които скипърът и короната са били покрити с кръстове и с изречения от същото това евангелие.“*

Очевидно, налице е известно разминаване. Същата тази турска власт, която винаги е държала страната на народа, едновременно се оказва и безжалостен масов убиец на същият този народ. Как да се съчетаят тези две противоположности?

---

¹³ Основният “документ” в това отношение е известен като “Летопис на поп Методий Драгинов”.

Историята за неговата поява може да се прочете тук:

http://librev.com/index.php?option=com_content&view=article&id=2380&Itemid=1000

¹⁴ Заслужава си да се отбележи, че в Османската империя е имало и турци-християни, наричани гагаузи, които са били третирани наравно с другите християни, а не с останалите турци.

¹⁵ Фалшифицирането на историческите източници е много разпространено по време на подема на национализма в Европа. В Чехия например от един и същ човек са били “изработени” два средновековни летописа с крайно ласкателно за чехите съдържание. И там са минали десетилетия, докато чешката наука събра куража да ги разобличи.

Начинът е само един – властта трябва да бъде поставена в ситуация, в която да няма избор. Някоя власт никого не репресира без причина. Тя може да е глупава, грешна, несправедлива – но трябва да я има. Създаването ѝ често пъти е главната цел на антиправителствените сили от всякакъв вид и характер. А причината, при която някоя власт не се спира пред нищо, е открит бунт, метеж. Нито една държава не може да оцелее, ако не смазва бунтовете срещу себе си – независимо дали са религиозни, етнически, икономически или каквито и да е други.¹⁶ Свръхсвободните и свръхдемократичните САЩ в продължение на 4 години водят гражданска война, за да смажат желанието на няколко южни щата да се отделят. Свръхподредената и свръхблагополучната Швейцария през 1847 година води гражданска война срещу няколко католически кантона, които също искат да се отделят. А какво да кажем за колониалните империи? Дори в просветена Европа Австрия тъпче унгарците, Русия – поляците, Англия – ирландците.

Обхватът на репресиите и броят на жертвите във всички тези случаи е неизмеримо по-голям отколкото по време на българските въстания. И причината отново е много проста – там е имало реална борба, реална възможност за отцепване. Докато нашите въстания по никакъв начин не са застрашавали османската власт. Нещо повече – тази власт прекрасно е разбирала, че те не са нищо друго освен провокация с цел предизвикване на репресии и поради това е избягвала пресилените мерки.

До масови убийства на мирно население се стига обаче в Батак. Баташкото клане е основното доказателство за турските кланета въобще. То е емоционално най-натовареният епизод от българската история и затова е много трудно за обсъждане. Все пак днес всички вече са наясно, че в Батак не е имало никакво въстание, никакви сражения, никакви турци и турски войски, но по някаква причина българии-мюсюлмани от околните села са убили множество свои съседи-християни.

Нашата пропаганда целенасочено е превърнала едно клане между българи¹⁷ в многобройни турски кланета, но днес значение му очевидно девалвира. Ако не бъдат намерени други подобни примери, цялата митология за турските кланета съвсем ще олекне. Наказателните действия срещу бунтовниците са безспорни, но кланета ... Затова наскоро се заговори за старозагорско клане¹⁸ и за канонизиране и на неговите жертви. Но се заговори от нашите националисти, а не от държавата. И това е много показателно. Държавата ни вече се отдалечава от пропагандата на враждебността.

Героичната саможертва

Героичната саможертва, най-добре масова, се превръща в основна фигура на българската историческа митология. Това е съвсем логично, защото както казахме в самото начало, главната задача на всяка военна пропаганда е възпитаване на хора,

---

¹⁶ Своеобразен пример са т.н. «холерни бунтове» през XIX век в Русия. Единствената им причина е дивото невежество на населението. При периодично възниквали епидемии от холера правителството е изпращало по места лекарски екипи. Населението е било обаче толкова просто, че си е въобразявало, че лекарите причиняват холерата и ги е избивало. Налагало се правителството да праща войски за да избива бунтовниците. И това се е повтаряло многократно и в огромни размери.

¹⁷ Напоследък темата за етническият произход на помаците все по-активно се обсъжда в научното и публичното пространство. Не съм специалист, нямам собствено мнение по въпроса и затова приемам господстващото в момента схващане че помаците са ислямизирани българи.

¹⁸ Под това название са известни масови, съпроводени с убийства грабежи на мирното население, извършени от черкези по време на боевете около Стара Загора през 1877 г. Напоследък се появи искане всичките им жертви вкупом да бъдат обявени за светци.

които масово и безвъзмездно да се жертват по бойните полета. Най-недопустимото нещо за всеки национален герой е желанието да живее. Единственото желание, което той трябва и може да има, е желанието да умре за отечеството.

Преодоляването или поне притъпяването на инстинкта за самосъхранение е главната цел на всяка система за военно-психологическа обработка. В професионалните военни общества като спартанското или самурайското смъртта е била издигната направо в култ. 300-те спартанци са най-известният пример в това отношение - при избор между възможно отстъпление и сигурна смърт никой от тези триста човека не се е поколебал да избере смъртта.

Всяка държава с дълга военна история има свои подобни примери, но у нас е липсвала дори самата такава история, камо ли примери за героична саможертва. Единствената възможност да се направи нещо отново е било Априлското въстание и затова то винаги се интерпретира у нас като масова, съзнателна, доброволна и безкористна саможертва в името на отечеството.

Проблемът е, че в действителност то се е развивало съвсем рационално, в пълно съответствие с реалностите на живота, а не с бъдещите пропагандни клишета. Например, когато въстаналите копривщеници са разбрали, че апостолите са ги излъгали, веднага са ги хванали за да се откупят с главите им от турската власт. Но понеже те са успели да избягат, на копривщеници им се е наложило да се откупват с пари. Пито – платено. Как да обърнеш това на саможертва?

Затова отново се е наложило нужните примери да бъдат измисляни. Липсата на военни успехи и малкият брой героични прояви не са оставяли на пропагандистите ни друга възможност. Самият Захари Стоянов доста бързо се е развил в тази насока и е започнал да лъже с такъв размах, за какъвто на въпросните Веранчето и Сетерелията никога не би им стигнала и най-смела фантазия.

Баташкото клане е било популяризирано от Макгахан още преди Освобождението и е придобило международна известност като пример на необоснована жестокост по отношение на мирното население. Затова идеята на Захари да предвари истинското клане с едно измислено въстание не е била никак случайна. По този начин той просто е превърнал неоспоримите жертви в съзнателна и героична саможертва.

Описанието на това въстание е добавено към «Записките» няколко години след първото им издание. Тогава Захари Стоянов вече не е дребен чиновник и начинаещ журналист, а утвърден автор и висш български политик и държавник. Той е председател на Народното събрание, т.е втори човек в държавата след монарха и участва както във формирането, така и в провеждането на държавната политика. А и самата държава е вече съвсем различна от преди само няколко години – съединена, с формирани институции, преживяла най-детските си болести и определила своите приоритети.

България стремително се изгражда като свръхмилитаризирана и агресивна държава, която се подготвя да решава с военни средства националния си въпрос. При това положение никой няма нужда нашите въстания да бъдат разглеждани «със строго критическо око». Напротив, държавните приоритети изискват всячески да се подчертава, «че тия са най-блестящата страница от новата ни история» и този блясък да се усилва все повече и повече. Бил е необходим пример за масовата българска саможертва, за героичната и безкористна гибел на стотици бойци, които жертват не само своя живот, но и живота на своите семейства пред олтара на отечество. Точно

затова измислените баташки въстаници са повели измислените боеве с измислената турска войска.

Има версия, че измислица за въстанието произлиза от семейството на Петър Горанов, баташки големец в следосвобожденска България, и има за цел повдигане на личният му авторитет. А Захари Стоянов просто я е записал и добавил към своите «Записки». Тази версия изглежда твърде неубедителна. Едва ли човекът, написал по-горните редове за Старозагорското въстание, разбирал прекрасно народния характер и наслушал се на неимоверна фантазия на лъжевойводите, би се повел безрезервно по никому неизвестен Бойчо (синът на Петър Горанов), дори последният да е имал таланта и размаха да измайстори такава мащабна лъжа.

Очевидно тя е измислена от самият Захари, а въпросният Бойчо е играл ролята на предпазен бушон в случай че някой все пак се престаши да изобличи високопоставения автор.¹⁹ Това, което прави тази версия много по-вероятна, е наличието у Захари на основателна и конкретна причина да стори това. С присъщата му откровеност той сам говори за това в посветената на Батак глава от неговите «Записки».

«В отношение на българските въстаници през 1876 г. влиза и това извинително обстоятелство, че сме били лишени от своя народна литература, която трябва да предшества всяко движение. Нямали сме още и от оня род литература, наречена фанатическа, а по-рано полицейска, поддържана от духовенството и от правителството, в която се е проповядвало, че който падне на бойното поле за царя, за бога и Христова вяра, душата му отива право в рая. Най-после нямали сме и такива свещеници, които да проповядват и уверяват, где седнат и станат, съвсем безнаказано, че отмъщението е свято, всеки е длъжен да се пожертвува доброволно за небесния и земния цар. Нищо подобно е нямало измежду нашия народ.»

Ето я кратка и ясна програма за създаване на българската историческа пропаганда, преподаваните и до днес българските история и литература. Такива – полицейски и фанатични остават те и понастоящем.

Основният извод

Основният извод е простичек. Той е – всичко в нашата история е много рационално. Това важи както за истинската, така и за преподаваната такава. Истинската се е развивала по реални, обективно съществуващи обществени закони. Преподаваната също е много рационална – тя е измисляна и нагласяна към конкретни политически цели. Това, че истинската история не е подходила на тези цели, не е довело до тяхната промяна. Точно обратното - довело е до подмяната на истинската история с по-удобна. И нищо не е попаднало в тази по-удобна версия поради грешка, неизвестност или емоция. Всичко е попаднало там защото е обслужвало някаква потребност и във вид, който е бил необходим за тази потребност.

“Едва ли ще е преувеличено да се твърди, че историята съществува като минимум в две разновидности. Едната – за тесен кръг състоящ се от професионални учени-историзи и добре подготвени любители, другата – за широките народни маси. Тази

---

¹⁹ Преди няколко години една статия на М. Балева (<http://www.kultura.bg/bg/article/view/11756>) пробуди ожесточена дискусия около тази тема - един класически сблъсък между фактите и пропагандните клишета.

втората история представлява нещо като скелет от истински исторически факти, обвити с плътта на митове и легенди. При това първата история по правило е интересна за малцина, тъй като е достатъчно скучна, кървава, мръсна и изцяло лишена от патетика.

Втората история е много по-забавна, тъй като разказва за събитията не в този вид, в който са били, а по-скоро в този, в който са могли да бъдат или в който ги виждат историците и властта, която им плаща заплатите. Всъщност, гледната точка на властта към историческите събития е определяща, поради което при смяната ѝ народът научава толкова много за събитията от скорошното, а понякога и отдавнашното минало. По причината на постоянна промяна в интерпретирането на тези или онези исторически събития тази най-политизираната от всички науки е получила обидното прозвище “Проститутката”.

Автор на тези думи е Михаил Барятински, съвременен руски историк. Един друг съвременен руски автор, но не историк, а генерал е казал същото по един много по-кратък, истински военен начин: “Историята е вторична суровина на политиката”.²⁰

И двамата са абсолютно прави. Но са прави за познатата на тях политическа среда - това, което се нарича “политически режим”. А при цялото им разнообразие, всички такива режими имат една обща фундаментална черта – при тях хората, прословутите “широки народни маси” не са политически субект, а обект. Политическият елит еднопосочно ги управлява, пропагандира, обработва. В най-добрия случай им позволява от време на време да ходят на предопределени, нищо незначещи избори.

В Русия днес на власт отново е пореден полицейски режим, който не мисли за нищо друго освен за своето самосъхранение. И преподаваната руска история днес отново е част от пропагандната машина. В България промяната е много по-дълбока. Не просто един режим е бил сменен с друг – у нас се е сменила системата на държавно устройство.

Очевидно е че демокрацията или, казано по-нашенски, народоуправление изисква същия този народ да е достигнал определено ниво в своето културно и цивилизационно развитие. Цивилизационното израстване на българския народ и общество днес са достигнали равнище, което ни позволява да преминем от “режим” към работеща демокрация. Колкото и да е слаба тя у нас, не сме повторили съдбата на съветските азиатски републики с техните средновековни еднолични диктатури. Факт е, че демокрацията у нас функционира. Това оказва огромно влияние и върху процеса на историческото ни самосъзнание.

Опити за борба с историческите лъжи у нас е имало винаги. Те обаче са били помитани от липсата на политическа нужда. Лъжата винаги някому е изгодна, докато истината е политически неутрална. Затова тя рядко има съюзници. Ето и днес промените в българската история стават неизбежни не защото истината тържествува. Не. Причината е в това, че днес политическите съюзници на лъжите отслабват, а развиваща се демокрация не се нуждае от тях.

Преподаваната българска история е една съзнателно и целенасочено изградена система от взаимосвързани интерпретации, премълчавания и лъжи. Единственият критерий при

---

²⁰ Авторът на този афоризъм е генерал Леонид Шебаршин, последен ръководител на съветското разузнаване.

нейното формиране и включването на едни или други епизоди винаги е била политическата изгода.

Днес историята започва да се откъсва от политиката. Това не означава подмяната на една митология с друга. Това означава премахването на митологията и установяване на обективната истина. Оттук идват и ще продължат да идват промените. Не от появата на нови исторически факти и документи - те са известни отдавна. Но сега е дошло времето те да станат и общоизвестни.

Резултатите

Резултатите от преподаването на българската история могат да се разделят на две групи. В първата е това, което нашата историческа пропаганда е постигнала досега. Самите тези постижения вече са се превърнали в история и не подлежат на промяна. Във втората група са влиянията, които тя оказва върху общественият ни живот понастоящем.

Непосредствената задача, възложена на нашата история при нейното създаване, е била психологическата подготовка за война. Тази задача е била изпълнена. В Балканската война армията и народът ни са постигнали сериозна победа. Това наистина е била победата на българския учител над турския (ако турския въобще го е имало). Но този успех е бил почти изцяло заличен от другата съставка на военната ни пропаганда – чувството за собствено превъзходство. България много надцени своите възможности. Толкова много, че в рамките само на три години (1912-1915) три пъти е започвала агресивни войни срещу всичките си съседи. Това, че българският народ безропотно е отивал на всички тези конфликти доказва високата ефективност на пропагандната му обработка. Но пропагандата е едно, а реалността е съвсем друго. Когато човек, екип или цяла държава започват да вярват на собственото си самохвалство и да се ръководят от него, резултатите никога не са добри.

Справедливо е обаче да се каже, че подобно ниво на държавническа зрялост са показали тогава не само българите, но и нашите съседи. Всички те са се държали по подобен начин и резултатите са се оказали катастрофални за всички тях. Гърците, които са излезли победители от трите споменати по-горе войни, не са намерили нищо по-умно веднага да се втурнат в четвъртата и катастрофално да я загубят заедно с главната им цел – Константинопол. Късметът на сърбите се оказа по-траен, но и при тях навикът да се репчат на всеки докара до пълен разпад тяхната микро-империя.

Колко ли по-благоприятна би била общата ни съдба, ако не се биехме като деца в детската градина? Как да не си припомним известното изречение, че за да няма войни на Балканите, тук не трябва да се преподава история. Историята обаче няма вина. Тя просто не трябва да се подменя с озлобяваща и оглупяваща пропаганда. Не трябва народите да се насъскват едни срещу други с измислени ужаси и лъжи, а да им се показва какво произлиза от това насъскване.

Най-големият успех на българската история обаче не е във военните победи, а другаде. Тя не смее много да се похвали с него, защото през цялото време, когато е работила за неговото постигане, е твърдяла че той е винаги и неоспоримо съществуващ факт. Проблемът отново не е уникално български и се забелязва на много места. При нас обаче поради много ниското общо ниво на развитие, поради онази интелектуална

пустиня, за която говорихме по-рано, ролята на историята се оказва като никъде важна. Този успех е изграждането на българско национално самосъзнание.

Формиране на множество такива самосъзнания е основното постижение на национализма. Първият опит е Френската революция. Дотогава официалното название на французите не е било французи, а “поданици на френската корона”. Премахването ѝ създава нуждата от друга обединителна платформа и такава е била намерена в лицето на патриотизма. Родината, т.е. “Patria” заедно с Нацията са заели местата на краля и короната. Затова политическото деление, присъстващо и в многобройните френски филми и книги за революцията, не е между монархисти и републиканци, а между монархисти и патриоти. Нацията се превръща в самостоятелна ценност, отделна от короната и този пример масово завладява крепнещи буржоазни елити навсякъде в Европа. Всички антифеодални сили започват да изписват думата “Нация” по своите знамена. От този момент започва победното шествие на национализма като идеология и като политическа практика.

Но този процес изисква време. Например, освобождаването и обединението на Италия изпреварват нашите само с няколко години. Когато то се случва, политическият му водач граф Кавур казва прочутата фраза: “Създадохме Италия, сега трябва да създадем и италиянеца”. Съвсем същото нещо е трябвало да стане и в България.

Национализмът е това интелектуално движение, което през XIX век донася до българите понятието за нация. Но времето, през което това понятие навлиза в живота на българите преди Освобождението, е твърде малко. Още повече че националното ни обособяване е било формирано под огромни външни влияния, имащи свои собствени политически задачи. Така че основният етап за формиране на съвременното ни национално самосъзнание се пада върху първите десетилетията от нашата независимост, а основният инструмент за това е историята.²¹

За съжаление у нас се формира една доста несполучлива форма национализъм. В България той не е граждански, т.е. обхващащ всички български граждани, а етнически. Това автоматично превръща другите общности у нас в чужеродни тела. Нещо повече - българската политика и история се оказваха напълно неспособни да интегрират дори етнически еднородни с българите общности. Приемам че за турците и циганите такава задача никога не се е и поставяла. Имам предвид помаците и македонците.

Не само че не можахме да ги интегрираме, но и ги настроихме срещу нас. Отделянето на български общности, формиране у тях на национално самосъзнание различно от българското е големия провал на българския национализъм. Но това си е съвсем логичен резултат от тази лекомислена лекота, с която той винаги е пренебрегвал политическата и историческата действителност.

Лъжите на българската история умират една по една не защото ги опровергават някакви нови историци или документи - опровергава ги самият живот. Ако българите наистина превъзхождаха турците, 130 години независимост със сигурност биха били достатъчни видимо да ги изпреварим ако не във всяко, то поне в някои отношения. А това никак си не е така. Напротив, цяла България днес се захласва по турските сериали. И е съвсем ясно защо – защото интелектуално и ментално сме същите като тях.

---

²¹ Трябва винаги да се помни че ”нация” е преди всичко политическо образование. Всички националисти обожават да поставят знак на равенство между нация и етнос, между нация и езикова група. Но това си е тяхна съзнателна манипулация в търсене на повече легитимност.

Ако българските помаци бяха ислямизирани насилствено, за 130 години независимост те отдавна да са се върнали към християнството. Вместо това те са по-твърди във вярата от самите турци. Каквито усилия и насилия да е прилагала българската държава през последните 130 години да го промени – напразно. Тяхното религиозно самосъзнание се оказва по-силно от каквито и да е националистически аргументи. Нежеланието на помаците да се интегрират в българското общество е толкова голямо, че на много места те предпочитат да се израждат чрез роднински бракове, но не и да излязат от своята черупка.

Ако цялото българоезично население в Османската империя наистина е имало българско национално самосъзнание, никакви външни сили не биха могли да превърнат българи в македонци само за едно-две поколения. И така нататък, и така нататък.

Външните влияния

Външните влияния върху формирането на българското национално самосъзнание започват още преди появата на самата ни държава. Те са огромни. Националното обособяване е било формирано под многопосочен външен натиск, имащ съвсем конкретни политически задачи. Тези въздействия върху възрожденска България са една от най-премълчаваните у нас теми.

Европейските страни, дори току що освободилите се Гърция и Сърбия, водят тогава непрекъснатата борба за подялба на османското наследство. Тази борба включва не само честите войни, но и непрекъснатата политическа, разузнавателна, пропагандна дейност сред балканските народи. Този натиск е обмислен, целенасочен и осигурен с огромни ресурси. Съвсем естествено е да виждаме проявите му в България, където се преплитат и борят множество такива въздействия. Основната задача на тези противоборстващи сили е привличането на местното население на своя страна. Основното бойно поле – изграждащата се национална самоидентификация на това население.

“До признаването на българската общност, българите де юре са част от т. нар. [рум миллет](#). Без съмнение те имали съзнанието, че принадлежат и към отделна езикова общност, но според някои автори до началото на Възраждането, тя не създавала толкова силни чувства на привързаност и лоялност. След [Великата френска революция](#) (1789 - 1799 г.) започва възход на [национализма](#) в Европа, включително и в Османската империя. Въпреки това, поне до 40-те години на XIX-ти век се шири това, което в българската историография се нарича “погърчване” на интелегенцията и то до голяма степен съвпада с поевропейчването. Дотогава гърците и [гъркоманите](#) разпространяват идеите на [Просвещението](#), но не налагат гръцката етническа идентичност. Националната идея се изразява през този период в спорадични актове на български протест срещу денационализаторската политика на Цариградската патриаршия. През 40-те години на XIX-ти век гърците сменят споделяната с останалите балканци източноправославна, патриаршистка идентичност^[2] с несподелимата елинска [мегали идея](#). Така ромейската общност се разпада и по целия полуостров започва трескава дейност на т. н. “етнически активисти”, чиято цел е разрушаването на старата религиозна общност и трансформирането на езиковите общности, които дотогава са част от нея, в нации. Българите поемат необратимо към израждане и признаване на своя етнорелигиозна общност.»²²

---

²² <http://bg.wikipedia.org/wiki/Българ-миллет>

Най-активният претендент за османско наследство е Руската империя. Руско-турските войни продължават няколко века. Една укрепваща империя измества друга залязваща такава. Историките дори са изчислили, че през тези векове една война се е случвала средно на 19 години. При почти всяка от тях Русия е придобивала по нещо, усвоявала придобитото, подготвяла се за следващата война и отново е нападала Турция. Самите войни са само върхът на айсберга и една от тях е тази, която наричаме Освободителна.

Очевидно не става въпрос за епизодични или емоционални сблъсъци, а за дълготрайна стратегия, включваща всички възможни военни, дипломатически, идеологически, разузнавателни и други мерки. Много показателен пример е Втората българска легия. Всъщност, под това название в Белград се крие руско военно училище за българи. Десет години преди Освобождението неговата цел е подготовка на офицери за бъдещата българска армия.

В идеологическата област Русия много логично залага на православната карта – и самата тя, и преобладаващото население на Балканите са православни. Основният партньор отначало са гърците. Те имат огромно административно и църковно влияние в османската държава. С международна помощ първи получават националната си независимост през 1830 г. Руското влияние в новата им държава е огромно, но само за няколко години то е проиграно.

40-те години на XIX век в предишния цитат са посочени не случайно – тогава гърците започват да водят самостоятелна национална политика, включително да използват православната солидарност за собствени цели. Идеята за възстановяване на Византийската империя върху ръководените от цариградската патриаршия земи влиза в директен сблъсък с руската политика, която реагира чрез преработване на религиозната пан-православна агитация в етническа пан-славянска. Тя има това предимство, че позволява да бъдат обхванати практически всички балкански народи без гръцкия. За практическата реализация на тази теория по отношение на българите се използват и българи на руска служба. Един от най-известните е руският чиновник Марин Дринов.²³

Задачата на Дринов през цялата му руска служба и особено по време на командировката му в България е съвсем ясна – максимално да я привърже към руската политика. Фундаменталният му подход са твърдения за славянския произход на българите. Като всяка поръчкова теория, тя цели не търсене на научната истина, а налагане на политически избор. Днес, както впрочем и през всички други периоди на отслабено руско влияние у нас, тази теория често се оспорва.²⁴ Но за времето си поръчката определено е изпълнена прекрасно.

Много по-изящен обаче е вторият ход на Дринов. С много по-малки усилия той постига наистина огромен политически ефект. Този ход е привързване на Възраждането към

---

²³ Тук искам да направя едно лирично отклонение, защото не мога да преодолеем изкушението да посоча поразителната прилика между Марин Дринов и Симеон Дянков. И двамата емигрират от страната на двадесетгодишна възраст, правят кариера в новите си родини, доказват им своята лоялност и по на 40 години биват изпратени в продължителна командировка обратно в страната на произхода. И двамата са назначени директно за министри и започват активно да прокарват интересите на истинските си работодатели. След което ни изоставят. Мисля, че тук е и основната прилика между двамата – България ги интересува само като поредно стъпало в кариерата.

²⁴ Георги Раковски е подкрепял версията за тракийския произход на българите – версия съвсем логична, след като тракийци живеят по тези места от незапомнени времена и никога никъде не са се преселвали. Не по-малко интересни са и другите теории, но практическият им смисъл остава за мен загадка. Не виждам с какво ще се промени настоящето и бъдещето на българският народ, ако се докаже че имаме тюркски, ирански, татарски, тракийски, славянски или каквито и да е други корени.

Паисиевата “История”. «В миналото долната граница на българското възраждане е била тема на усилен дискусии. Според възрожденските българи то започва в 20-те години на [19 век](#). По-късно [Марин Дринов](#) изказва мнение, че Възраждането започва с [Паисий Хилендарски](#) и написването на [История славянобългарска](#). В съвременната историография се приема че началото на българското възраждане започва с първите ясни процеси на разлагане на [Османската империя](#)”.²⁵

Както виждаме, нито самите възрожденци, нито съвременните учени забелязват някаква връзка между творбата на Паисий и Възраждането. Защо обаче такава е била наложена от Марин Дринов? Със сигурност и той не си е правил илюзии нито за литературните й качества, нито за някакво нейно историческо въздействие.²⁶ Отговорът е другаде и е цинично прост - на Русия е трябвало България да се противопостави на гръцката агитация. Трябвало е да се побие непреодолимата преграда между българи и гърци и Дринов го е постигнал виртуозно – той просто е посочил за крайъгълен камък на българщината най-острия антигръцки памфлет, който е успял да намери.

Гениален пропагандистки ход – не някакви си там «20-те години на XIX-ти век» или «първите ясни процеси на разлагане», а една дата, едно име, една книга. И оттогава всеки български ученик вярва, че Възраждането започва с «История». Както и вярва, че то е било такава, каквото го описва преподаваната му историята.

Промените

Промените след 1989 преобразиха страната ни. Най-напред, България престана да бъде онази свръхмилитаризирана, постоянно готвеща се за война държава, каквато е била повече от век. Нито ние искаме да воюваме с нашите съседи, нито те искат да воюват с нас. Преподаването на досегашната българска история се лиши от основния си смисъл.

Другата огромна промяна е включването на страната ни в общоевропейския процес. Сега вече се забравя, но при създаването на ЕС неговата основна цел е било предотвратяване на нови войни в Европа. И само след това той се е насочил към постигане на икономическа, а сега и политическа интеграция. Какво се иска в този процес от нас? Отговорът е прост. Засега от нас се иска България да престане да бъде икономическа тежест и политически риск за Съюза.

Европейците ясно разбират едно нещо, което убягва на многи наши сънародници - че сегашното състояние на нашата страна във всяко едно отношение е реално и обективно отражение на българското може. Единственият начин да се подобри днешното ни състояние е да се подобри качеството на българския човешки потенциал. Само то може да ни осигури по-добър и достоен живот. Все по-ясно става че този процес не се свежда до възприемане на европейски закони, усвояване на европейски пари, изграждане на европодобни институции. Всичко това са само средства, а не цели. Истинската цел е повдигане на нашето културно, образователно, цивилизационно равнище.

---

²⁵ <http://bg.wikipedia.org/wiki/Възраждане>

²⁶ Както пише в «[Българското национално движение в светлината на анализа на Мирослав Хрох](#)» - «И макар че около седемдесет преписа – или по-точно адаптации – от паисиевата *История* са направени в хода на 18 и 19 век, влиянието на Паисий върху формирането на българската национална идеология е доста ограничено. Българските национални идеолози от 19 век се позовават на него сравнително рядко. А *Историята* му – в адаптиран от Христати Павлович вид – е напечатана за пръв път в Будапеща едва през 1844. Когато Марин Дринов публикува първата по-важна статия за Паисий през 1871, последният вече е почти напълно забравен». [<https://librev.com/component/content/article?id=2169>]

Народите се развиват по същият начин като хората. И в двата случая с течение на годините се проявяват нарастващите им възможности за реалистично възприемане и критично осмисляне на действителността. Историческата митология играе при народите същата роля каквато приказките при децата. До определена възраст, но не завинаги те са прекрасно възпитателно средство. Но един възрастен човек може да вярва в приказките само ако е недоразвит и непълноценен. Аналогично и един народ може да вярва в митове само ако е много изостанал. Днес ние преосмисляме нашите минало, настояще и бъдеще. Най-важното е да се научим да възприемаме историята и света каквито са.

Успешната самореализация е невъзможна без реалистична самопреценка. Никой, било той народ или отделен човек, не може да напредва в живота, докато едновременно се занимава със самохвалство и търси източници на собствените си проблеми в околните. Историята като наука учи хората да виждат нещата каквито са, да осъзнават причинно-следствените връзки, да преценяват възможните решения и последици. Историята като пропаганда прави точно обратното.

Човешкият потенциал не може да се подобрява в държава, която чрез цялата си образователна система оглупява и озлобява новите си поколения, отново и отново ги залива с високопарни и цинични лъжи. Необходимо е те да бъдат съборени не защото са глупави или аморални, а защото пречат на нашето развитие. Народното образование играе решаващата роля не само във войната. То играе решаваща роля във всичко. Народ, при който образованието е подменено с лъжлива пропаганда, няма шансове за развитие и успех. Затова преминаването от пропагандния към научния вариант на нашата история в една от най-важните задачите на българския цивилизационен растеж.

Евроинтеграцията неизбежно ще наложи изработване на обективна, честна и обща за всички история – не само за България, но и за целия ни регион. Въпросът е каква роля ще играем самите ние в този процес? Ще му се противопоставяме ли, ще вървим по течението или ще водим след себе си и другите? Не само демитологизацията, но и деидеологизацията са важни за нашия напредък. Точно затова нашите националисти им пречат с всички възможни средства.

Нашите националисти

Нашите националисти се делят на две групи – идеалисти и използвачи. Първите са честни, но глупави, вторите - умни, но цинични.

За повече от век историческата ни пропаганда успя да формира една значителна маса хора, достатъчно отзивчиви към националистическа реторика. Най-простата и агресивната част от населението винаги е и най-възприемчива към пропагандата. Такива хора са идеалното пушечно месо – тотално заблудени и готови агресивно да защитават внушените им тези. Агресивни и прости хора са много търсени при недемократичните, интересуващи се само от собственото си оцеляване режими. Всичките български режими от Освобождението до 1989 година са се нуждаели точно от тях – честни, глупави, верни, вярващи в официалните идеали. Те са били гръбнака на армията, на полицията, на всякакви явни и тайни силови служби. Имали са огромни привилегии, заплати и обществено положение, без да създават нищо полезно за самата държава.

Създаването на такова пушечно месо винаги досега е било основна задача на българското историческо образование. Тяхното съществуване е постигнатата му цел. Промяната издърпа килимчето из под краката им. Драстичното свиване на армията, на силовия апарат, поставяне на администрацията в зависимост от променливите резултати на изборите – всичко това изхвърли тези хора в далечната периферия на живота. Персонално те изживяха огромна социална деградация.

Затова напоследък те определено губят кураж и все по-често надават жалостлив вой, оплаквайки загуба на “изначалните” български ценности. Най-лошото при този вой е усещането за обществена деградация, което се опитват да внушат на околните. Това, че прехвърлят своята деградация към цялото общество е напълно разбираемо, но много неверно. Противопоставяйки безкрайно идеализираното минало на неприятното, но истинско настояще, националистите карат хората да мислят, че народът ни деградира. Разрушават чувството за исторически оптимизъм като ни убеждават, че “сегашното” е по-лошо от “вчерашното”. За тях то наистина е. Ето един характерен пример.

«За любовта към България

Съвременният българин като че ли не се вълнува от българската история, от историческите паметници на славното и героично минало. Не се тревожи за това дали заветите на дедите му ще преминат към бъдното, към идващите след него. За нищо не му пука, към нищо не е привързан. Живее ден за ден. Безвремие. Безверие. Безчувствие. Безнародност.

Преди повече от 150 години К. Леонтиев прави една безмилостна констатация - предположение: "Българският народ е недоразвит народ - вълнуват го само всекидневните му грижи, бори се единствено за оцеляването си, страни от идеи и вярвания." Крайното битовизиране на всекидневието означава и примитивизиране на съзнанието. И днес, въпреки, че живее във времето на компютъра, лазера, ултразвука, електрониката и робота, българинът не се пита защо изчезват изначалните добродетели като милосърдие, човецина, патриотизъм и национално самосъзнание.”²⁷

Исклучително показателен текст. Всичко в него е точно обратното на действителността. Като в капка вода в него са събрани проблемите, за които говорим. Авторът до такава степен е обработен от пропагандата, че сам става неин активен елемент. Неразбиращ, но активен. Това явление е известно като “психологически вирус” – той не само се е заразил, но вече самостоятелно и активно се стареа да заразява и околните. Той е до такава степен заблуден, че дори намирайки и цитирайки една обективна оценка на българите от миналото, не може да проумее какво му казва тя. Вместо това той от констатация я превръща в “предположение” и я прехвърля от миналото към настоящето, за да покаже колко лошо е то.

Руският учен и дипломат Константин Леонтиев е един компетентен очевидец, прекарал дълги години на Балканите. При всичките си качества обаче той не е бил пророк, способен да описва българите 150 години след неговото време. Той просто ни е дал една обективна, а не пропагандна преценка на българския народ от онзи период. Такива са били българите тогава, а не каквито са ни ги нарисували в часовете по история. И не са ни оставили никакви завети, никакви изначални ценности.

---

²⁷ (<http://vlevski.pmg-sliven.com/bgtoday.html>)

Да, днес повечето българи “не се вълнуват от българската история”. Това не е резултат на някаква поквара, а на естественото свиване на онзи огромен пропаганден балон, в който се беше превърнала тя у нас. Историята ни просто се завръща към нормалните размери, които трябва да има в обществения живот. Хората искат да живеят в своето настояще, а не в миналото. Още повече, че все повече се вижда как това минало никак не е било славно и героично.

Днешните българи във всяко отношение стоят с пъти над своите прадеди. Да, българският народ и днес е най-изостаналият народ в Европа, но той е несравнимо по-развит и цивилизован отпреди век и половина. Нашият народ не деградира, а се развива и се развива добре. И че по пътя на това развитие той изоставя старите си заблуди е съвсем нормално.

Чалга-историците

Чалга-историците са тези, които продължават да манипулират хората чрез използване на исторически митове. За съжаление в България има не само оглупени от пропагандата хора. Има и сериозни обществени сили, които са силно заинтересувани те да не поумняват. Безусловно, озлобените глупаци са идеални войници, но това съвсем не е единствената им възможна употреба. И е напълно логично най-много да ги употребяват тези, които са участвали в тяхното формиране. Става въпрос за остатъците от пропагандната система на предишния режим, включително и на идеологическата му полиция, които все още осезаемо присъстват в българския политически живот.

Тази система е много по-широка от само набор политически и исторически твърдения. Тя е всепроникваща и освен училището включва безбройни имена на градове, улици, отбори, множество обществени ритуали като поклонения, походи и зари-проверки, обичаните от народа почивни дни по различни исторически поводи, и още, и още. От изключително значение за тази система е кадровото ѝ осигуряване.

По времето на социализма историческата наука у нас практически изцяло е била погълната и подменена от пропагандата. Историческият факултет на Софийския университет се е превърнал в основна ковачница на пропагандните кадри на режима. Едни и същи хора са ръководили както пропагандния апарат, така и академичните институции. Подборът и развитието на историческите кадри се е извършвало основно по персонален и идеологически критерий. Днешната ни професионална историческа общност е формирана точно по този начин.

След като пропагандата е само другото название на лъжата, смело можем да кажем, че пропагандистите винаги са и професионални лъжци. Целият им статут, професионален престиж, научните звания, медийна популярност и достъп до властови ресурси зависят от изградената и поддържаната от тях система от лъжи. Това е ресурсът от който живеят, основата върху която стоят. Срутването на тази система, осъзнаването на истината от достатъчно широк кръг хора означава за тях и неизбежно персонално срутване. Така че тяхната съпротива срещу всяко преосмисляне на историята е напълно разбираема. Те просто бранят себе си.

Съвсем естествено е и че продължават да обслужват другите части от бившата им система. Най-вече онези, които след 1989 година са трансформирали част от политическата си власт в икономическа и днес са наричани “олигархия”. Олигархичният начин на управление е характерен за общества с нашето ниво на

развитие. Проблемът на нашата олигархия обаче е в това, че тя по принцип е трудно съвместима с наложената ни отвън изборна демокрация. Прекалено е малобройна и се нуждае от големи електорални групи, чийто политически избор да може да манипулира.

Винаги и навсякъде по света олигархиите са си осигурявали необходимите им гласове от най-простата, най-необразованата, най-консервативната част от обществото. Абсолютно същото става и у нас. Затова огромни усилия се полагат броят им да се увеличава. Защото само на простите и глупави хора могат успешно и неприкрито да им се прилагат разнообразни електорални техники като купуване на гласове, етнически вот, материална принуда (работници и служители, гласуващи за партията на своя работодател) и там подобни. В последните години се активизира и създаването на миноритарни националистически партии. Една от тях днес осигурява на олигархията парламентарно мнозинство. Този успех не би бил възможен без продължаващата историческа пропаганда.

*“В България можете ще чуете често как представителите на новата политическа класа биват наричат "чалга политици". Аналогично с "чалга историците" - онези политически много влиятелни автори на националистически книги и водещи на телевизионни предавания, които разпространяват дезинформации под предлог, че разбулвали тайни от българската история”.*²⁸

Точно както разни творци използват народната простотия, за да го заливат с чалга, чалга-историците използват същата тази простотия да го заливат с “история”. Повечето от тях са известни политици, професионални историци, документирани доносници или дори шатни сътрудници на Държавна сигурност. Бих могъл да кажа че са и националисти, но по принцип не вярвам че професионален политик може да има политически убеждения. Те просто използват готовата маса, за която стана дума по-горе. Ако пчеларите или филателистите у нас бяха колкото националистите, същите тези дейци щяха да са и пчелари, и филателисти.

При всичките им възможности обаче чалга-историците нямат ресурса сами да възпроизвеждат все нови и нови оглупени и озлобени поколения. Това е по силите единствено на държавата и нейната образователна система. Затова усилията им са насочени към продължаването на сегашната инерция. От десетилетия са им осигурени постоянно медийно присъствие и комфорт. Но все пак те са вече в отбранителна, а не настъпателна позиция.

След като изчезна репресивната функция на държавата спрямо тези които говорят неприятни истини за българската история, нашите пропагандисти се преустроиша. Най-опасното за тях са дискусиите. Всички знаем че истината се ражда в спорове. Затова те предпочитат монолозите. Когато обаче дискусиите стават неизбежни, те винаги прилагат няколко стандартни механизми за защита. Всеки може лесно да ги забележи.

Най-напред – “Това винаги се е знаело”. Действително, белите петна в нашата нова история са малко. Но неприятните истини винаги са били съзнателно скривани, изопачавани, подменяни от същите тези хора. Те са се знаели само от тях и са били

---

²⁸ Клаус Рот: Чалгизирането на България, <http://www.dw.de/dw/article/0,,15890682,00.html>

недостъпни за всички останали. А когато днес излизат от неизвестността, се оказва че никой не ги е крил.

На второ място – “Не може да се оценяват тогавашните събития от гледна точка на сегашния морал”. Моралните норми действително се променят във времето. Само че не толкова силно. Повечето аморални постъпки в нашата история не са станали такива впоследствие, а са били аморални винаги. И техните извършители добре са осъзнавали какво правят. Както и нашите историци добре са разбирали защо ги прикриват.

Но най-важната отбранителна линия е подмяната на цялостния подход с безброй спорове за конкретни дреболии. Всеки проблем може да бъде удавен в безкрайни и малозначителни подробности. Тук е професионалната сила на нашите историци и тук те могат да баламосват публиката най-дълго и отегчително. При това те винаги се стараят да застанат в отбранителна позиция и да накарат другата страна да ги “убеждава”. В действителност, те просто бягат от нуждата да доказват своите си твърдения. Бягат, защото нямат с какво да го направят. Единственото, на което разчитат, е инерцията на 130 годишното напластяване на лъжи.

За по-голяма убедителност те все по-често споменават и “народобразуващата функция” на историческото ни образование, а промените в него представят като заплаха за националната ни сигурност. Народообразуването всъщност е камъчето което изплюват. От едната страна с това се признава, че националното ни самосъзнание в огромна степен е формирано по изкуствен, пропаганден начин. От другата, опитват се да сплашат обществото че с прекратяването на тази пропаганда това самосъзнание ще пропадне.

Като цяло трябва да се каже, че днес историята у нас все по-малко присъства в полето на общественото внимание. Това е резултат на отеглената държавна идеологическа поръчка, която ѝ е осигурявала дългогодишно обществено свръхприсъствие. Множество митове отмират просто защото няма кой отново и отново да привлича към тях обществения интерес. Но когато някоя тема дава възможност от нея да се извлекат политически дивиденди, нашите историци никога не я пропускат. Най-благодатната от тях е Македония.

Македонският въпрос

Македонският въпрос ми е близък по рождение. Родът ни е от Мелнишко и от най-крехките си години помня шумните дискусии, които се случваха сред многобройните роднини и приятели при всяко отиване на село. Когато пораснах малко повече, разбрах че се дискутира точно той. А като пораснах още, проведох измежду роднините си нещо като проучване. Попитах ги – какви сме ние?

Баща ми каза че сме чисти българи. Родният му брат пък каза, че не сме никакви българи, а чисти македонци. Другите отговори бяха по-засукани – македонски българи, български македонци и какви ли още не версии. В резултат на което тази тема спря да ме интересува. Видях че тя просто няма обективна основа. Днес разбирам защо. Това е могло да се получи по една единствена причина – изначална липса на установено национално самосъзнание.²⁹

---

²⁹ Просто трябва да се помни че националното самосъзнание е преди всичко чувство, емоция. А емоцията може да поражда всякакви парадокси. Прекрасен пример тук са най-големите унгарски национални герои – Лайош Кошут и Шандор Петьофи. Дори взети заедно, двамата нямат нито една капка унгарска кръв.

«Населението на Македония се състои от българи, гърци, власи, турци, арнаути и сърби. Мнозинството или малцинството на някоя етническа група в даден район и в цяла Македония стават повод за раздори между Балканските страни и стават повод за националните борби в областта от началото на 20-ти век. Основен проблем представлява факта, че голяма част от българоезичното население (славянофони) не се самоопределя по национален принцип. Според традиционната гръцка и българска наука то е или гръцко или българско, без значение дали е предано на Цариградската патриаршия (българи патриаршисти или гъркомани) или Българската екзархия. Същността на борбите в Македония от началото на 20 век е борба за спечелването на тази аморфна маса на гръцка, българска или сръбска страна.»³⁰

Тази аморфна маса е била нещо като бял лист хартия, на който всяка балканска държава е искала да изпише своето име. България е проиграла своите шансове. Днес този лист е изцяло запълнен и написването на нещо ново, както и преправяне на вече написаното е невъзможно.

Съперничеството между балканските държави в този регион много прилича на това как по-големите сили са си съперничали за влияние над самите Балкани. По отношение на Македония България се оказва в същата роля, каквато Русия изигра за нас. Тя е положила огромни усилия и е дала големи жертви, за да включи страната ни в своята сфера на влияние. Разбира се, тези усилия са били представени като борба за освобождаването на един братски народ от друг. Но формираният с тази външна помощ местен политически елит вместо благодарности предпочете да се откъсне от нейното влияние, да установи собствен режим и да се грижи за себе си. Най-вече с помощта на съперничачи с Русия държави.

Абсолютно същото се е случило и в Македония. Много български усилия и жертви, поява на местни политически елити, противоречия с другите балкански страни и ето го резултатът – не само отделна и независима, но и не много дружелюбна към нас държава. Която в много отношения повтаря нашения си път. Най-очевидната прилика е спешното създаване на собствена нароодообразуваща пропаганда. Както и у нас тя е скрита под форма на историята. Както и у нас очевидните ѝ слабости се компенсират с лъжи и истерия. Правилото слабите аргументи да се изговарят на висок глас важи за всички.

Македонската история е любим обект на присмех от страна на нашенските нароодообразуватели. Само че те не го правят в Македония, а пред наша аудитория. Абсолютно същото правят техните македонски колеги спрямо българската пропаганда, но отново само за вътрешна употреба. Освен че е много по-безопасно и доходоносно, то си има и конкретна политическа причина. И тя е че нашите и македонските историци не се борят, а си помагат.

Управляващият македонски елит прекрасно разбира че единствената сила, която донякъде ограничава алчния и некомпетентния произвол на другите балкански политически елити, е Европа. Затова той на всяка цена иска да попречи на толкова желаното от собствения му народ влизане в ЕС. Но не може да му го заяви открито. Точно обратното – налага се непрекъснато да му обещава европейско бъдеще и

Петьофи всъщност е Александър Петрович, сърбин по баща и словак по майка. Кошут пък е немец по майка и словак по баща. Но това не му е пречило да отрича самото съществуване на словашкия етнос. Същевременно родният му чичо Юрай Кошут е виден словашки националист.

³⁰ <http://bg.wikipedia.org/wiki/Гъркомани>

същевременно тайно да го саботира. За което активно използва и външни помагачи. Най-видните от тях са българските политисторици.³¹ Не знам дали и колко им плаща македонската власт, но със сигурност никой по-добре от тях не обслужва нейните интереси.

Основният метод на македонският елит да пречи на собствената си евроинтеграция е създаването на изкуствени конфликти със съседите. Докато Гърция беше единствената страна-членка, Македония се заяждаше с нея. Откакто България влезе в Съюза, започнаха провокациите и към нас. И то успешни. Успешни, защото получават точно такава реакция която им е нужна. У нас не само им отговорят по желанието от тях начин, но и съзнателно го раздухват. Нещо повече – отсега се заканват да блокират евентуалното членство на Македония в ЕС. Едва ли може да има нещо по-радващо за тамошните управници. А че по същата причина България продължава да трупа негативи в очите на македонския народ си е още един бонус.

Така че македонският въпрос е решен. Запълването на вакуума в националното самосъзнание приключи и никакви аргументи или документи няма да го променят. България тук безусловно е големият губещ, но никой не ѝ е виновен. Най-доброто което можем да направим е да си извлечем правилните поуки от това.

Ролята на личността

Ролята на личността в историята е предмет на ожесточени и вечни спорове. В пропагандата обаче спор няма – не съществува по-добро пропагандно средство от една сполучливо представена личност. А дали тя е истинска, измислена или основно префасонирана е съвсем отделен въпрос.

Успешната пропагандна стратегия задължително трябва да има разпознаваеми образи, които да поразят у хората желан набор от емоции. Умението, таланта да се създават такива образи е изключително ценен. Литературните герои, към които в по-нови времена се добавят и филмовите такива, имат огромното предимство да оказват директно въздействие върху човешкото подсъзнание, заобикаляйки съпротивата на разума. Висшето литературно и художествено умение е идеите и послания да се описват не със сухи факти и скучни формулировки, а с живи, запомнящи се художествени персонажи. Те много по-дълбоко и силно въздействат върху хората, много по-трайно се запазват и запаметяват. Затова се рисуват картини, издигат се скулптури, пишат се романи, правят се филми.

Колкото по-голяма е дарбата на твореца, толкова по-убедителен е образът. Колкото по-убедителен е образът, толкова по-директно и същевременно незабележимо се внедряват в масовото съзнание заложените в него идеи. Едно зрънце талант лесно може да натези над цяла планина посредственост. Всяка пропаганда разбира и се старее да използва това.

В България през годините се създаде огромна по обем книжовна и филмова продукция, проповядваща саможертва в полза на отечеството. Но цялата тя не струва колкото едно единствено изречение, създадено от поетичния гений на Ботев: “Тоз, който падне в бой за свобода, той не умира.” Не по-малко усилия са били положени и за изграждане на

---

³¹ Знаем че такава дума няма, но след като има политикономисти, ще да няма и политисторици?

омразата към турци. Но и те се побират като във калъп в едничката фраза на поета за беснеещия над бащиното огнище турчин.

Силата на подобните метафори е че те директно проникват в интимното подсъзнание на всеки човек. Образът на родния дом, дори в него да не се забелязва въпросния турчин, директно пробужда у всеки нормален човек желание за отпор, за защита. Какво ли да кажем за въздействието на по-сложни образи, които понякога са толкова талантливо и умело изградени, че се откъсват от собствените си корени и се издигат далеч над всекидневната реалност?

Ахил, Дон Кихот, Хамлет, д'Артанян, Робин Худ от векове присъстват в живота на хората, без повечето от тях някога да са посягали към литературния първоизточник. Присъстват, защото гениално изразяват универсалните човешки качества, които повече или по-малко има у всеки от нас. Има и по-тясно специализирани герои - например, за борба с външните нашественици. Вилхелм Тел, Крали Марко, Жана д'Арк, Александър Невски с различна степен на историческа достоверност, но винаги с успех водят такава.

Един феноменален образ обаче неимоверно превъзхожда всички останали. Това е образът на Христос. На какво се дължи огромното и масовото му въздействие? Много малко хора го опознават чрез богословие или поне четенето на евангелията. За абсолютното мнозинство е напълно достатъчна външната, видимата, сюжетната му страна.

Най-напред, Христос е млад и красив. Цялата световна иконография се старее да ни го представи в максимално привлекателен вид, да ни покаже не само външната, но и вътрешната му красота, мъдрост, добрина. Второ, той е сам, а това значи – на всички. Няма досадна съпруга или наследници, които да имат някакви особени права върху него. Не случайно всички църкви побесняват само при намек че може да не е бил сам или е оставил потомци. Освен това е безкористен, мъдър, лекува болни и прави чудеса. Но най-важното, най-прилекателното в този образ е че той е невинна жертва. Съзнателна и изкупителна, но преди всичко - невинна.

Всяко от тези качества е способно да пробуди силни чувства в човешкото сърдце – възхищение, благодарност, съчувствие, справедлив гняв и още много други. А взети заедно те поражда онзи ураган от положителни емоции, който от хилядолетия обгръща образа на Христос. Точно тези емоции го превръщат в изключително силно средство за въздействие върху хората.

Подобно въздействие е мечта за всяка идеология, за всяка пропагандна система, независимо дали е религиозна или светска. Образът на Христос е най-сполучливия пропаганден инструмент в човешката история и който успее за собствени нужди да изгради негово подобие ще получи не само голям директен ефект, но и ще накара хората подсъзнателно да го оприличават с оригинала. С други думи, ще успее да използва огромния потенциал на Христовия образ за свои цели.

Прекрасен пример е Ян Хус. Трагичната съдбата на този млад и умен проповедник, вероломно предаден и мъченически умъртвен от чуждите владетели на Чехия е предизвикала най-героичния период и най-големия подем в историята на чешкия народ. Биографичната, моралната, дори външната прилика между двамата е очевидна и е имала огромно значение за възхода на хусизма. Но такава степен на съвпадение е

много рядка. Малцина идеологии са имали този късмет. Българският национализъм обаче е сред тях.

Националният идеал

Националният идеал, най-вече персонализиран национален идеал е сигурен признак за национална изостаналост. Напредналите народи просто нямат такива. И не защото в тяхната история липсват достойни и заслужени хора. Нямат, защото напредналост означава мислене и реализъм. Достатъчно са умни да разбират недостижимостта на идеала. Така че дори и опит да се създаде такъв при такива народи е обречен на неуспех.

Българският народ обаче още не е сред тях. Затова присъствието на национален идеал у нас е съвсем закономерно. Народи като нашия лесно се водят по готови авторитети, от чието име се осъществява насочване на народните маси в нужна посока. Такива авторитети винаги играят и важна ритуална роля - пред техните паметници и портрети се полагат клетви, отчитат се резултати, техните слова се ползват за цитати, постъпки - за пример и още, и още, и още.³²

Както цялата ни история, така и националният ни идеал е изграден за нуждите на нашата пропаганда. Формирането му започва веднага след Освобождението и първият опит е “Епопея на забравените”. Вазов взима за основа одите на шведския поет Рунеберг и ги адаптира към българската реалност. Произведението явно върви по линия на религиозните аналогии - “Епопеята” има дванадесет образа, колкото са апостолите. Съзнателно се търси оприличаване на възпяваните дейци с религиозните авторитети.

Показателно е и названието. В действителност описаните хора не са били забравени. Те са били просто неизвестни. Но авторът целенасочено използва похват, който от тогава става постоянна практика у нас – упрек към читателя. Читателите, т.е. учениците априорно се поставят в позиция на неблагодарници, които недостатъчно помнят и тачат своите благодетели.

Но най-интересен е опитът за всеобхватност. От днешната гледна точка описаните личности са напълно несъизмерими по своята важност. Къде е Левски, къде са братя Жекови? Ако някой въобще е чувал за тях ... Но тогава Вазов просто не е знаел кой ще се окаже по-важен. Оттук нататък се е получило нещо като естествен подбор.

Личността на Левски много бързо се е открила и заела водещо място по две причини. Първата е огромната външна и биографична прилика с най-успешния пропаганден шаблон в света. Както и Христос, Левски е млад, красив, самотен, приел мъченическа смърт от ръцете на чуждия поробител. Затова точно неговият образ е позволявал с минимални усилия да се постигне максимален ефект.

Втората причина е неговата политическа позиция. Сред цялото ни революционно движение точно тя се оказва в най-голям синхрон с целите на национализма. Ето собствените му думи пред турския съд:

---

³² Системата от публични ритуали винаги е много важна част от пропагандата. Колкото по-примитивна е обработваната «целева група», толкова по-мощни и шумни са ритуалите.

“ През [време на] тая си обиколка как намери настроението на народа и по какъв начин се приближи до всекиго?

- Начетените българи, които очакваха напредъка чрез просветата, намираха за опасно и неуместно искането на права с оръжие. Те бяха на мнение, че вместо да се прави това, напредъкът и просветата, [както] и тия работи, да се уредят чрез държавата, помоща на чужди народи да се избегне. По такъв начин те се държаха настрана от нашите комитетски работи. Обаче селяните, които са залагали тапиите си за сто гроша, които след няколко години ставаха хиляда [бяха на друго мнение]. ... Тия селяни в такова тежко положение, когато им се говореше за каквото и да е бунт, с надежда че ще се отърват от това зло, идваха накъдето ги теглехме. Това са моите впечатления.

Не одобри ли ти тия техни мнения? [т.е. мненията на начетените].

- Да, и аз разбрах, че вървим по погрешен път. По едно време бях дори намислил да намеря някакво средство да отида в Цариград и да вляза във връзка с властта, да разкажа теглото на народа, та дано се намери някой лек. Отдавна бях разбрал, че мнението да се обърнем към чужди държави е твърде опасно за нашия народ. Веднаж в Цариград аз имах дълъг разговор с едного на име Жеко, човек на черногореца Лукович, от Хаджи Димитровата чета. Тоя човек ми беше казал: “Четата на Хаджи Димитра се състои от хайдутни и работници, които ще предизвикат нещо в България. Явно е, че те са хора, които днес са на едно място, а утре не ги намираш. Българите от едно подобно преминаване на разбойници вместо полза имат вреда, защото ще излезе потеря, която ще унищожи както разбойниците, така и техните неволни помагачи, които нищо не знаят. Освен това и работата ще излезе съвсем наяве”.³³

От този кратък откъс се разбират много истини за българското революционно движение. Повечето от тях нашата история предпочита да крие и до днес. Но най-важното е, че тук Левски обяснява причината за създаване на чисто българска въоръжена организация. Това е разбираема и логична реакция спрямо очевидния провал на четническата тактика на Раковски. Последният напразно се е надявал неговите чуждестранни наемници да предизвикат размирици в страната. Нещо повече – много българи са ги осъзнали като заплаха. “*Ходих в Свищов, Ловеч, Търново и Пловдив, защото Сърбия, Влашко, Черна Гора и Гърция са готови за заграбят България, затова, за да не дадем земята си*” казва Левски пред същият съд.

Не ще и съмнение, че ако в освободена България се беше наложила друга идеология, националните ни герои също щяха да бъдат подредени по друг начин. Ако русофилите бяха победили стамболовистите, в главна роля щеше да е някой от тях. Ако се беше наложила идеята за Балканска федерация, това щеше да е Каравелов или Раковски с неговите герои-интернационалисти. И в двата случая Левски щеше да бъде бегло споменаван някъде наравно с неговите приятели Тотю и Хитов. Трябва просто да се разбира и помни, че както първоначалната подредба на героите в националния ни пантеон, така и последващите преподреждания в него зависят не от реалните им качества и заслуги, а от политическите потребности в по-нови времена.

---

³³ “Васил Левски и неговите сподвижници пред турския съд”, Народна библиотека”Кирил и Методий”, София, 1972, стр. 205

Утвърдилият се национализъм си избра Левски, а скоро след това започна и да го издига от революционен герой в общонационален идеал.³⁴ Тук отново можем да направим аналогия с Христос. През първите векове на християнството той е представян само като пророк, но изключителната му успешност е породила идеята той да бъде «повишен» като бог. Това се случва през IV-ти век едновременно с приемането на самото християнство като държавна религия. Божественият статут рязко е издигнал авторитета, а оттам и възможностите за използване на неговия образ.

Нещо подобно се е получило и с нашия национализъм. Неговият подем е съвпаднал с успешното изграждане на образа на Левски, а нуждата от все по-мощни и по-авторитетни фигури съвсем логично доведе до неговото огромно израстване.³⁵ До абсолютния идеал е имало само две различия. Първо, той не е бил предаден. А освен че Юда е задължителна за пропагандния жанър фигура, той с лекота оправдава и всичките конспиративни слабости. Затова такъв веднага е бил измислен, по-точно за такъв е бил нарочен поп Кръстьо. Второ, Левски е бил осъден на смърт не поради революционната му дейност, а за ужасно криминално престъпление. Но няма ли я невинната жертва, не е възможен и самият идеал. Поради това истинската причина за обесването му е била дълбоко скрита и се е превърнала в най-пазената тайна на българската история.

Между идеала и реалността

Между идеала и реалността винаги има голяма дистанция. Най-вече защото в реалния живот идеали не съществуват. Затова изграждането на такъв никога не е безпроблемно. Но, както вече няколко пъти видяхме по-горе, подобни несъответствия никога не са спирани нашите пропагандисти. Всичко, което е трябвало да влезе в историята, е влизало там във вид който им е бил нужен. Абсолютно същото се е случило и тук. Но понеже Васил Иванов Кунчев нито е притежавал необходимите за идеала изключителни качества, нито е имал никакви сериозни заслуги пред отечеството, нито е бил обесен заради революционната си дейност, се е наложило Васил Дякон Левски тотално да се откъсне от реалния си първообраз и да заживее свой напълно самостоятелен живот.

Тук е време да повторя че митовете на нашата история не са се създавали за удоволствие на техните автори. Те са били създавани за решаване на конкретни политически нужди и незабавно са влизали в употреба. Захари Стоянов, който тогава е и в своя най-остър русофобски период, добре го е разбирал. И днес любимият аргумент на всички наши антируско настроени сънародници си остава неговата измислица как, след като освободи България, Левски се канил да ходи да освобождава Русия.³⁶

---

³⁴ Много показателна за истинското тогавашно отношение към Левски е съдбата на един от неговите съдии – Иванчо Хаджипенчович. След Освобождението той е депутат в Учредителното събрание, член на Върховния съд и на Държавния съвет на България. Живял е още дълги години и никога не е бил подведен под никаква отговорност.

³⁵ Всяка идеология се нуждае от ритуални идоли, които се използват за трупане на легитимност в очите на хората. Национализмът, включително и българският, не прави изключение. Как това е ставало в случая с Левски може да се види в статията на Мария Тодорова «Създаването на един национален герой – Васил Левски в българската обществена памет» - <http://librev.com/component/content/article?id=2064>

³⁶ Освен че е бил подбран от руснаците да учи в тяхното военно училище, Левски е подържал връзка с руското разузнаване и по времето на обиколките си из България. Известно е че по това време той е получавал по комитетската поща шифровани писма от Иван Кишелски – руски офицер, впоследствие генерал от български произход, една от главните фигури в руското разузнаване на Балканите.

Цялата ценност на тази, както и на много други измислици, се крепи изцяло върху авторитета на героя. Разрастването на този авторитет се е превърнало в основна задача. Няма такова положително човешко качество, което да не е притежавано от Васил Левски. За един идеал това е съвсем естествено. Образът на Левски в същината си е един безкрайно идеализиран автопортрет на българина и в това е главната му сила. Както всички нормални хора и ние харесваме себе си. Левски е нещо като вълшебното огледало, в което българинът се оглежда и пита: «А кой е най-добрият на света?» Докато Възраждането е наш колективен национален автопортрет, Левски е индивидуален такъв. Силата на тези два портрета не е в тяхната вярност, а в тяхната крайна ласкателност към българина. Ласкателството е най-добрия начин за манипулиране на простите хора и затова то е фундамента, върху който е изградена цялата ни историческа митология.

Какви човешки качества Левски е имал в действителност вече едва ли някога ще се разбере. Но е показателно да се види кои от тях се превъзнасят най-много. Това са саможертвеност, безкористност, смелост. Все качества, които обикновеният българин високо цени, но рядко притежава. Проблемът на нашата пропаганда е бил в това, че този невероятен сбор от достоинства е трябвало да има и някаква явна, видима реализация. Трябвало е да се измислят не само личните му черти, но и огромни революционни постижения.

Преди да започне дейността си в самата България, Левски участва в Първата и Втората български легии,³⁷ след което е част от българската имиграция в Румъния. Нашата история обикновено много бегло поглежда към този период от живота му. Причината е че тогава той е публична личност, познат е на мнозина, но няма никакви свидетелства да се откроява по нещо сред стотиците други легионери и имигранти. Нито като лидер, нито като идеолог, нито като обединителна фигура.

Затова фокусът за нашата история е насочен към конспиративния му период. Тук той е представян като самостоятелна фигура от национален мащаб, създал огромна мрежа от активни въстанически комитети. В действителност създаването на широка конспиративна мрежа в страната е подето от Каравелов и неговия БЦРК.³⁸ Левски е един от изпратените с тази цел в България. Други такива винаги се представят у нас за негови помощници. Наистина, от Букурещ изпращат Ангел Кънчев и Димитър Общи да го подпомагат в неговия си регион. Но Левски всячески им е пречил да работят. След няколкомесечно размотаване те правят скандал пред Ловешкия комитет, в резултат на който Ангел Кънчев напуска и отива другаде, а на Общи, въпреки съпротивата на Левски, му е даден самостоятелен район за работа между София и Тетевен.

Взаимоотношенията в самата организация не са били никак безоблачни. Както самият Левски си е позволявал големи своеволия спрямо БЦРК, така и местните дейци и комитети са се отнасяли много критично към самият него. Анастас Попхинов³⁹ от Плевен му е писал в прав текст: «Недей ми туку стапа на краката, че ша са изправа един пат и ша та клацна в челото, и нема да ма забравиш за секоги».

³⁷ Въпреки че са първи български военни поделения, двете легии се споменват много скромно от нашата история. Очевидно защо. Първата от тях всъщност е спомагателна сръбска военна част, под сръбско командване и на сръбска издръжка. За втората говорихме по-горе. Тя се е формирала в Белград, защото Русия не е искала да създава това военно училище от свое име, а Сърбия – за своя сметка. Поради това то се е създавало в Белград, а Русия е поела издръжката върху себе си.

³⁸ Характерът на тази организация, нейните принципи на работа са практически неизвестни за широката публика. Мисля че най-близката аналогия са добре известните македонски организации от малко по-късното време.

³⁹ Осъден на доживотен затвор, връща се в България след Освобождението.

Отношенията както в самата организация, така и спрямо близките до нея хора често са били регулирани с терор и заплахи. Стоян Заимов на много места пише за това в своите спомени. Описвайки ситуацията след смъртта на Левски, когато ръководството е поето от Атанас Узунов, той казва следното:

«Пред заместника на Левски, преизпълнен от излишна енергия, се изправиха няколко тежки въпроса ... Третия въпрос бе: Трябва ли да се спрат политическите обири и убийства, т.е. трябва ли да се тури точка на тайния, черния терор, употребяван от Левски и Обици, като средство за сплашване противниците на комитета?»

На тоя от голяма важност за делото въпрос наследникът на Левски отговори положително. Узунов реши да продължи черния терор, практикуван от неговите предшественици (Ангел Кънчев, Обици и Левски) и чрез него да накара всички да треперят пред тайната му власт, дадена нему от някакви си тайнствени небесни сили.

*- Само чрез терора ще накараме мало и голямо, турско и българско, да ни уважава, да ни почита и да се бои от нас – казваше Узунов на Коля Ганчев, когато последният го съветваше да не се употребяват занапред политически убийства и обири».*⁴⁰

При това трябва да се разбира че терорът не е бил насаждан само “отгоре”. Много от самите комитетски членове са подкрепяли такива действия. В същата книга на Заимов има цяла глава с красноречиво заглави “Приготовление за обири и убийства”, започваща с не по-малко красноречиви думи: *“Боричани, така се наричат чирпанските съзаклетници, извънредно се зарадваха Узунову, когато научиха от Зографина, че той, Узунов, е горещ привърженик на политическите убийства и обири. Те набързо приготвиха списъка на лицата, които трябваше да бъдат обрани или убити от името на комитета”*.⁴¹

Какъв резултат е постигнала самата комитетска мрежа? Какъв по-ясен отговор от «Да, и аз разбрах, че вървим по погрешен път.» В действителност създадената от Левски структура не е постигнала нищо по време на краткото си съществуване. Както конспиративните ѝ принципи, така и персоналният ѝ състав се оказват твърде слаби. Още след първата ѝ въоръжена проява – Арабаконашкия обир, тя незабавно е разкрита и напълно разгромена от властите.

Подобна е била картината и в други региони на страната.⁴² Неуспехът е бил толкова явен, че самият Любен Каравелов се е оттеглил от революционната дейност, а воденият от него БЦРК фактически се е разпаднал. Но поради своя чисто български и въстанически характер тази мрежа се оказва идеална за нуждите на историческата ни пропаганда. Много по-подходяща не само от усилията и постиженията на “начетените българи”, но и от дейността на Раковски, на одески, цариградски и всички други български организации. Затова не те, а тя е поставена в центъра на внимание.

⁴⁰ Стоян Заимов, «Миналото», издание на БЗНС в София от 1986 г., стр. 294-295.

⁴¹ Пак там, стр. 303. Като цяло, “Миналото” на Стоян Заимов е едно прекрасно описание на тази организация, нейното функциониране, участници и съдби. То е много по-малко популярно от “Записките” на Захари Стоянов не само поради по-малката литературна дарба на автора, а и заради много по-голямата му честност и реализъм, което прави пропагандното използване много по-трудно. Но за всеки който желае да запознае с устройството, вътрешните отношения, състава на ВРО, както и с подробностите по нейното разкриване, “Миналото” е един прекрасен източник.

⁴² В Южна България веднага след това е разгромена тамошната комитетска мрежа. Разгромът е последвал несполучливия опит на Атанас Узунов да убие хасковлията хаджи Ставри Примо.

Днес, когато цялостната преоценка на историята ни все по-упорито чука на вратата, митът за Левски също се оказва под заплаха. Все по-известна става истинската причина за осъждането му – детеубийство по време на грабеж. Убийствата, за които е осъден Левски, всъщност са две. За второто от тях е екзекутиран физическият му изпълнител Димитър Общи.⁴³ Той също така не е обесен поради конспиративната си дейност (по закон за нея просто не е било предвидено смъртното наказание), нито поради обира на хазната. При обира няма пострадали хора, а всичките пари са намерени и върнати. Общи е осъден за убийството на ловешкия дякон Паисий, извършено по изрична заповед на Васил Левски. Въпросният дякон не е имал никаква вина, нито дори членувал в комитета. Но е бил заподозрян че знае и може да издаде комитетските работи на властта.⁴⁴ Убийството му не е наказателно, а профилактично. То е едно от основните обвинения към Левски заедно с убийството на въпросното момче⁴⁵ в Ловеч.

Много интересни са реакциите, които предизвикват тези разкрития. По-точно липсата на такива. Никой от нашите историци не се хвърля да защитава националният ни идеал. Всеки опит да се предизвика дискусия за Левски се обгръща със стена от мълчание. Причината е безобразно ясна. Поради същата причина в България от десетилетия се говори, но никога не се прави биографичен филм за него. Тя е проста - ако истинските факти от живота му днес попаднат във фокуса на публичното внимание, станат обект на проверка и обсъждане пред погледа на обществото, изграденият му образът няма как да оцелее.

За самия Васил Кунчев това едва ли е от значение. Обаче авторитетът на нашите историци, на цялата ни историческа пропаганда сериозно ще се срине. Затова те съзнателно бягат от тази тема. За самия ни народ обаче това ще е много полезен урок. Както вече се каза, наличието на персонифициран национален идеал е сигурен признак за национална изостаналост. Но народ, който си издига за национален идеал детеубиец, автоматично се самопоставя извън кръга на умните и нравствените народи. А вече е време българите да престанат да стоят извън него.

---

⁴³ Въобще трябва да се каже че за Левски убийството не е представлявало непреодолима морална пречка. Известно е че в Букурещ той е организирил цяла група с цел убийство на по-малкият брат на Евлоги Георгиев – Христо. Причината – нежеланието на последния да дава пари. Акцията е била предотвратена с огромни усилия от Любен Каравелов. Христо Георгиев явно е бил “любимец” на революционерите – Филип Тотю пък е планирал да го отвлече за откуп.

⁴⁴ “Когато той искал владицината от поповете и от кметовете, а те му отговаряли [че нямат пари], дяконът им казал: «За комитета намирате пари, а за владиката, няма ли, казвате, ще ви науча аз вас!» Понеже тия казани от него думи достигнаха до комитета, сякаш предадени по телеграфа, издаде се заповед за убиване на тоя дякон.» - от показанията на Димитър Общи, “Васил Левски и неговите сподвижници пред турския съд”, Народна библиотека “Кирил и Методий”, София, 1972, стр. 107. Освен това убийство в рамките на организацията са били предприемани още няколко опита за убийство, включително чрез отравяне, на заподозрени в неблагонадежност хора.

⁴⁵ Името на убитият е Стойчо Гиргинов от с. Леси дрян. Познавал е Левски и е знаел кой е, защото преди това е слугувал в къщата на един от комитетските дейци. Затова се и приема, че убийството му не е извършено при самоотбрана (един безоръжен младеж напада двама въоръжени мъже?), а поради страх от разпознаване. Възрастта му е обект на много спекулации. Самият Левски в писмото до Каравелов я определя като 24 години, което е очевидна неистина. По времето на съдебния процес съучастникът в обира Вуто Ветъв от Видраре описва случката така: “В това време портата се отвори и дойде слугата на стопанина на къщата. Веднага Левски го хвана и завлече в една стая под сайванта. Момчето започна да вика. Левски заби камата си в корема на момчето-слуга; после удареното момче започна пак да вика”. Тук се вижда че не става въпрос дори за борба – Левски е много по-силен физически и контролира ситуацията. За слугата се използва думата “момче”, а на изричния въпрос за възрастта му Ветъв отговаря: “Убитото момче беше на около 18–20 години”. Но самият въпрос е много странен – комисията е трябвало да има собствени обективни данни, а не да пита подсъдимия. Версията че Гиргинов е бил под 16 години пък се основава на известният обичай – слугите по онова време да не са по-големи от тази възраст.

Днешните резултати

Днешните резултати от преподаване на българската история се определят от нейния характер. Тя, както се каза и по-горе, е една съзнателно и целенасочено изработена система от лъжи, създадена с цел военно-психологическа подготовка на война със съседите. Съвсем естествен резултат от нейното прилагане е оглупяването и озлобяването на преминалите през тази система поколения.

Днес войната е станала невъзможна. Това обаче не е довело до премахване на самата система. Тя просто е превърнала оглупяването от средство в цел. И това в никакъв случай не е неочакван страничен ефект. Днес търсеният от българското историческо образование резултат е оглупяване на българското население, създаване на взаимно междуетническо недоверие, капсулиране на отделни социални групи.

Не знам как би се развивала преподаваната ни история, ако след втората световна война се бяхма озовали с Турция не в два враждебни военно-политически съюза, а в един общ. Но се е получило това, което се е получило и антитурската пропаганда, както впрочем и всякаква друга пропаганда придоби в тоталитарна България наистина оглушителни размери. Комунизмът не само използва всичките разработки на национализма, но и ги умножи по любимата му психология на обсадената крепост.

Това по никакъв начин не е навредило на самата Турция и нейните граждани. Всичките негативи от тази политика се стовариха върху главите на българските турци. Всичките инструменти, създадени от българската пропаганда за формиране на омраза към тях, за превръщането им в основна причина на българските проблеми, за избиване на българския комплекс за малоценност се стоварваха и продължават да се стоварват върху тях. Те се оказват виновни за всички прегрешения, действителни и не, на своите далечни предци. При това, както му е редно във всяко тоталитарно общество, без никаква възможност да се защитят.

Естествен резултат от тази политика се оказва незабавното създаване на ДПС веднага след демократичните промени. Без преувеличение може да се каже, че идеологическата основа на тази партия е преподаваната българска история. За ДПС няма нищо по-благоприятно от продължаването ѝ в досегашния вид. Напротив, преминаването към обективна и честна такава ще бъде за тях политическа смърт. Точно поради това тази партия нищо не прави за възстановяване на историческата обективност. Напротив, тя откровенно подкрепя българските националистически формации, с което плаши собствения си електорат и засилва разделението в българското общество.

Още по-големи вреди българската история оказва върху формирането на българския обществен морал, т.е. неписаните правила, по които българите се отнасят към своята държава. Казвал съм и преди че точно общественият ни морал е основната причина за нашата национална изостаналост.

Много българи наистина не могат да го разберат. Сблъсъкът между обективната информация за околния свят и нашата си реалност, който се случва в тяхното съзнание, поражда този огромен национален негативизъм, който ни залива в последните години. В действителност тази информация се сблъсква със завишеното ни национално самочувствие и нереална представа за заобикалящите ни народи, които ни се внушават от нашата история.

Особено трудно е положението на учениците, които разбират или поне усещат тази измамност. Те не могат да я заобиколят - историята е задължителен изпит при кандидатстване за каквото и да е хуманитарна специалност. И никой, който иска да учи, не може да си позволи да не следва нейния канон. Така младежите ни научават още един урок – че тяхната държава не само ги лъже, но и ги принуждава и те да я лъжат. Точно такива уроци формират у нас нашия обществен морал и модели за поведение. У нас не държавата служи на народа, а народът на държавата. По-точно на тези, които успеят да я обсебят в своя полза.

Наследникът на национализма

Наследникът на национализма е една идея, за която не съм сигурен да има дори название и че може да се нарече идеология. Въпреки това тя е съвсем ясна – подмяна на националния подход с цивилизационен. Тази идея неизбежно ще промени и нашето възприемане на историята. Още повече, че и ние вече надрастваме детинското си усещане за собствена национална изключителност.

Национализмът разглежда нацията като висша форма на човешкото общество. Но както знаем, нациите се формират много, много по-късно от етноси и държави. Въсъщност, човешките общества са тръгнали от най-малката обществена клетка – семейството. Семействата се обединяват в родове, родовете – в племена, племената – в племенни съюзи и така нататък. Вижда се един очевиден постъпателен процес на разширяване и окрупняване, зависещ в значителна степен и от чисто технологични фактори – възможност за комуникации и контрол в числено и териториално разрастващи се общности.

Нацията е само една от формите на политическа организация на обществото. Тя не е първата в тази поредица и е съвсем логично да не е последната. Днес следващото ниво вече се вижда. Вижда се и как разбирането за него все повече се внедрява в масовото съзнание. Това ниво, това следващото стъпало на социалност се нарича “цивилизация”.

Засега за обхвата му се водят видимо политически мотивирани борби.⁴⁶ И една от основните пречки тук е наличието на конфронтиращи се една с друга национални истории и създадените от тях стереотипи. Цивилизационната история ще разглежда междунационалните войни точно толкова осъдително, колкото сегашните национални истории осъждат междуособните войни от времето на феодализма. Неслучайно двете световни войни все по-често се наричат “граждански войни на Европа”. А основните им инициатори - Франция и Германия вече са изработили общи учебници, с които историята се преподава в техните училища.

Това ясно показва насоката, в която ще се движим всички. В една обща цивилизация историята също трябва да бъде обща. И най-правилното за всички е тази история да бъде истинска. Защото само истинската история може да обединява.

---

⁴⁶ В известната книга на Самуел Хънтингтон “Сблъсък на цивилизациите” пък се говори за протестантско-католическа и православно-мюсюлмански цивилизации. Тази книга е един прекрасен пример на криещ се под научна премяна пропаганда. Делението е измислено най-вече за да ограничи усилването на обединена Европа - веднъж като ограничи развитието ѝ на изток, към православните региони и второ като обяви американските проблеми в ислямския свят за “междучивилизационни конфликти” и така да накара Европа да влезе в тях на страната на САЩ.

Заклучение

Заклучението е просто. Сегашната версия на българската история е създадена при други политически условия, с друго разбиране на националните интереси и при друго ниво на развитие на българите. Днес тя трябва да се промени не защото е фалшива, а защото не отговаря на днешните обществени потребности. Нейната примитивна митологичност ще направи процеса на обновяването ѝ много по-лесен.

В хода на настоящето изложение се опитам да анализирам няколко въпроса. Най-напред - защо въобще у нас се е наложило създаване на историческа митология? Какви цели са били поставени пред нея при създаването ѝ? Какви внушения прокарва и какви инструменти използва за постигането на тези цели? Какво въздействие оказва върху днешния ни живот, кой продължава да я налага и какви ползи извлича от това?

Твърдото ми убеждение е, че в сегашния си вид преподаваната българска история причинява огромни вреди на нашето общество. Демитологизацията обаче в никакъв случай не е самоцел. Както никога не е било самоцел и самото митологизиране. Заедно с неговите инструменти - оглупяване, озлобяване и самохвалство то винаги е било само средство за по-лесното манипулиране на българите. А както казах и преди, резултатите винаги са такива, каквито средства се използват. Големите провали на България са пряка последица от тези митове, на изградената от тях нереалистична представа както за собствените ни възможности, така и за заобикалящият ни свят. Или както още преди хиляди години е написал Сун-Цзъ: “Когато не познаваш нито себе си, нито своя противник, винаги сам ще си създаваш опасности”.

Демитологизацията е само средство. Средство за самоопознаване, за придобиване на реална представа за себе си и околните. Огромното предимство на днешната политическа ситуация е че тя не изисква подмяна на една историческа митология с друга. Напротив, тя изисква и прави възможно създаване на обективна българска история, достойна и правдива част от балканската и европейска такава. Трябва ни истинска история, която да спомага за културното развитие на българите, а не за тяхното оглупяване и озлобяване. И това ще се постигне както навсякъде другаде по света – с просвета и достъп до първоизточници.

Най-важното, което се е случило в България за близо век и половина от най-новата ни история и което продължава да се случва и днес, е повишаването на интелектуалното равнище на нашия народ. Българският читател вече се е развил до състоянието да се задоволява с голи фактове. Задачата днес е те да му станат известни. Познаването на фактите е единствената противоотрова срещу политически и идеологически внушения. Нашата история не се нуждае от нови тълкувания или интерпретации. Тя се нуждае от обективна фактологическа основа. Другото ще се яви само.

Иван Д. Стоянов

София, юли 2014 г.